

ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ

Выпуск №10 (62)
(кастрычнік)

www.lit-bel.org www.novychas.gmail.com

Культурна-асветніцкі праект Грамадскага аб'яднання «Саюз беларускіх пісьменнікаў» і «Новага часу»

Анонс

«НАВІНЫ»: літаратурна-грамадскае жыццё кастрычніка	с. 2.
«ЭСЭ»: развагі Густава МУРЫНА і Ігара ТУМАША	с. 3.
«ПОСТАЦІ»: Леанід ДРАНЬКО-МАЙСЮК — пра Клаўдзія ДУЖ-ДУШЭЎСКАГА	с. 4-5.
«ПАЭЗІЯ»: вершы Сяргея ПРЫЛУЦКАГА	с. 6.
«ПРОЗА»: «Ахілес і Барбара» Анкі УПАЛЫ	с. 7.
«ФОРУМ»: «Герадоцінікі, або Штурханіна пачуццяў» Леаніда ДАЙНЕКІ	с. 8-9.
«ВОЖЫК»: фельетон Кузьмы ВЯСЭЛАГА	с. 10.
«ПЕРАКЛАД»: быліцы Зьбігнева Влодзімежа ФРОНЧАКА	с. 11.
«ПУБЛІЦЫСТЫКА»: «Білет на Армагедон» Алеся КОМСІЧА	с. 12.
«УСПАМІНЫ»: «Віленскія метамарфозы» Алега АНЦУКЕВІЧА	с. 13-14.
«КРЫТЫКА»: развагі ЛеГАЛА пра новы нумар часопіса «Дзеяслоў»	с. 15.
«КАЛЕЙДАСКОП»: агляд літвінаў замежжа, конкурсы	с. 16.

▶ АПОВЕД

КРУМКАЧЫ

Андрэй РАСІНСКІ

Ветэран хацеў перастраліць крумкачоў. Груганне кружылася і білася, і клекатала; крумкачыны шоргат крылаў замінаў ветэрану. І ляцелі сцягтыя чорнымі літарамі аркушы — у пошуках чарговага адрасата.

...Адной цудоўнаю раніцай літаратарка прыйшла на працу; вахцёрка чамусьці паглядзела на яе з-пад ілба. Маўчалі калегі, быццам хацелі сказаць нештака. Шапталіся сакратаркі: як толькі літаратарка паварочвалася, яны заціхалі; блукалі зляканыя ўсмешкі, начэпленыя дзеля галачкі.

Роднае гняздо раптам нагадала літаратарцы магілу, дзе стаяла вада. У інстытуцкі дворык заехаў абшарпаны аўтобус, падобны на катафалк.

— Ганна Казіміраўна, вас кліча дырэктар!

Дырэктар доўга кашляў і не ведаў, з чаго пачаць. Потым развярнуўся і сказаў:

— І не надакучыла вам, даражэнькая, быць белаі варонай?

Дырэктар інстытута лічыўся вялікім лібералам. Ён нават размаўляў зрэдку па-беларуску — калі афіцыйных асобаў не было побач.

— Мы цяпелі, калі вы цягнулі пісьменнікаў, чыё зацверджанне дасюль не пацверджана. Мы цяпелі, калі вы плявуз-

галі ў сеціве... гэта самае... і без Інстытута. Але сённяшні цудоўны цуд...

Літаратарка маўчала.

— Самі пра грахі свае здагадаецеся ці мне падказаць?

З глыбіняў падначаленай памяці выплыла: чыесці ваенныя мемуары жанчына папракнула за стылёвыя хібы. Грэх быў у гэтым.

— Вы лепей паслухайце, што пра вас пішуць, — абураўся дырэктар: «Літаратурная жаба, якая сваімі вушамі засланяе святло сапраўднай праўды пра вайну...». Вы ведаеце, адкуль да нас прыйшоў гэты ліст? Спущчаны ён...

— Адкуль?

Дырэктар з клёкатам закаціў вочы:

— Хіба не ведаеце, у якой дзяржаве вы жывяце!?

Літаратарка ведала, але прамаўчала.

— Значыць, так. Зараз вы паедзеце да ветэрана і папросіце ў яго прабачэння. Аўтобус ужо замоўлены. З вамі будуць таварышы, — кіраўнік цяжка ўздыхнуў. — Аднаго я не магу зразумець, Ганна Казіміраўна. Вось вы дарослы чалавек. Ну навошта вы атруцілі сабаку старога? А потым яшчэ тэлефанавалі няшчаснаму — і гучна брахалі ў слухаўку?

— Аляксандр Платонавіч! Вы самі хіба верыце ў тое, што гаворыце?

Стары і птушка. Малюнак Алега Кастагрыза

▶ ВЕРШАСЛОЎЕ

ПЕРАМЕН!

Віктар ЦОЙ

Заміж святла — выцвіласць шкла,
замест агню — дым.
У сетцы календара выкрасліць дзень.
Чорнае сонца згарэе датла,
дзень дагарае з ім.
На расплаўлены горад падае цень.

Прыспеў:

Перамен! — прагнуць сэрцы здаўна.

Перамен! — просяць вочы святла.
Ў нашым рогаце, ў нашых слязах
і ў пульсацыі вен...

Перамен! Чакай перамен.

Электрычнасць і ўночы працягвае дзень,
і з запалкамі зноў заняпаў,
але ў кухні сіняй каронай гарыць газ.
Цыгарэты ў руцэ,
чай на сталі —
дужа просты расклад.
І больш нічога не трэба —
ўсё знаходзіцца ў нас.

Прыспеў:

Зоркім вокам ніхто не пахваліцца з нас
і умельмі рухамі рук.
Нам не трэба таго, каб адно аднаго
паважаць.

Цыгарэты ў руцэ,
чай на сталі.
Кола замкнулася тут.
І вось нам становіцца страшна
нешта змяняць.

Прыспеў:

Перамен! — прагнуць сэрцы здаўна.
Перамен! — просяць вочы святла.
Ў нашым рогаце, ў нашых слязах
і ў пульсацыі вен...

Перамен! Чакай перамен.

Пе-ра-мен! Прага да перамен.

Пераклаў з расійскай Анатоль Івашчанка

Дырэктар не верыў, але быў на пасадзе.
— Ідзіце! І майце на ўвазе...

Ветэран літаратарцы не адчыніў, колькі тая ў кватэру не грукала. Толькі за дзвярыма кашляў і выў злы сабака. Прасіцелька азірнула на калегаў. Перабіралі нагамі літаратары і тыпографы. Захапілі нават аднаго грузчыка для саліднасці. Але дзвярэй усё роўна ніхто не адчыніў.

Увечары літаратарка плакала ў кампаніі псіхіятаркі.

— Гэта манюка! Яму і трох гадоў не было, калі вайна скончылася! А я толькі пра стэль узгадала!

— Можаш заўжды разлічваць на мяне, — сказала псіхіятарка, адсунуўшыся далей ад сяброўкі.

Неўзабаве псіхіятарку запрасіў да сябе галоўны лекар.

— Нам, канешне, усё роўна, з кім вы сябруеце, але вы працуеце ў дзяржаўнай установе, — сказаў ён разважліва. — Я не збіраюся вас дзяўбсці. Прэміяльную ведамасць пасуньце мне...

— Я ні з кім такім не сябрую, — ад усёй душы прызналася псіхіятарка.

— Да нас дайшлі сігналы, што вы плянеце змовы супраць вельмі паважанага чалавека.

Псіхіятарка здзівілася:

— Людзям сталага веку часам патрэбная прафесійная дапамога... ці не так? — удакладніла яна.

— Вось вы паедзеце да дарагога ветэрана, — згадзіўся доктар, — і папросіце ў яго прабачэння. Гэта ваш прафесійны абавязак перад айчынай псіхіятрыяй.

Лекарка ўсё яшчэ думала, як паступіць з важным пацыентам, калі дзверы ветэранскай кватэры адчыніліся і кашчавая сухая рука кінула яе на падлогу.

— На калені, — прахрыпеў пацыент. — Вочы ў «ветэрана» былі бліскучыя і чырвоныя.

Псіхіятарка адчула на сваёй скроні руло пісталета.

— Пах! — сказаў «ветэран» і сагнуў закарэлы палец у сталёвыя напарсткі, прыстаўлены да чужой галавы. — Пах!

— Я мог бы забіць цябе, як забіў сваю маці. Але ідзі з мірам. Я ўсё дарую.

Псіхіятарка дзяўбла падлогу ў канвульсіях.

«Ветэран» заплюшчыў вочы.

Шоргат крумкачыных крылаў станавіўся мацнейшым; клекат біў у вушы. Чарноце засланіла святло — і затапіла свядомасць.

НАВІНЫ

10 (2)

ПАЛІЦА

НОВЫ ЗБОРНИК ПАЭЗІІ
РЫГОРА БАРАДУЛІНА

У выдавецтве мінскага касцёла Святых Сымона і Алены (Чырвонага касцёла) выйшаў новы зборнік вершаў Рыгора Барадуліна «Аніма».

Складальнікамі кнігі выступілі ксёндз-пробашч касцёла, кандыдат гістарычных навук і магістр тэалогіі Уладзіслаў Завальнюк і Ала Сакалоўская, якая таксама з'яўляецца рэдактарам зборніка.

«Аніма» (па-лацінску — душа) стала дзясятай кнігай вершаў Барадуліна, якую Чырвоны касцёл выдаў за апошнія шэсць гадоў.

«Аніма» — тэматычны зборнік, падкрэсліла рэдактар, дадаўшы, што ў ім сабраныя кананічныя малітвы ў паэтычнай інтэрпрэтацыі аўтара, біблейскія балады, псалмы, вершы-малітвы, а таксама вершы пра сэнс жыцця, пра вялікую любоў да бацькі, маці, роднай зямлі.

«У сваіх вершах Барадулін кажа пра тое, што чалавек не можа жыць толькі зямным, свецкім, не паглыбляючыся ў сябе, у духоўнасць, — патлумачыла А. Сакалоўская. — Вонкавы свет — гэта абалонка, шалупіна, ён часовы. Веліч жа чалавека — у яго багатым унутраным свеце, таму што дух вечны. А Барадулін — высокадухоўны чалавек. Усё, пра што ён піша, мае душу».

Зборнік «Аніма» выйшаў накладам 500 асобнікаў і на сённяшні дзень прадаецца ў кніжным кіёску Чырвонага касцёла. Аднак рэдактар кнігі адзначыла, што ў хуткім часе гэты зборнік з'явіцца ў «Акадэміі» (пр-т Незалежнасці, 72) і ў «Кніжным салоне» (вул. Калініна, 5).

БелаПАН

MEMORIA

СПАЧЫЎ

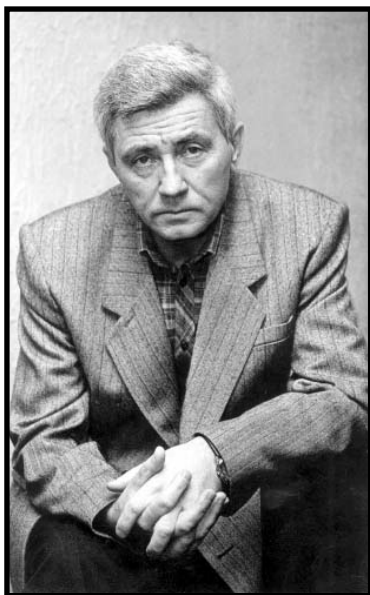
АНАТОЛЬ КАЗЛОВІЧ

14 кастрычніка пасля цяжкай хваробы на 66-м годзе жыцця памёр беларускі журналіст, пісьменнік, сцэнарыст, сябра Саюза беларускіх пісьменнікаў Анатоль Казловіч.

Анатоль Мікалаевіч нарадзіўся ў вёсцы Горск Бярозаўскага раёна Брэсцкай вобласці ў сялянскай сям'і. Любімаму Палессю, яго лёсу і людзям ён прысвяціў шматлікія нарысы і кнігі.

Анатоль Казловіч працаваў у «Сельскай газете», кіраваў аддзелам нарысы і публіцыстыкі часопіса «Нёман», амаль чвэрць стагоддзя быў уласным карэспандэнтам маскоўскай «Літаратурнай газеты» па Беларусі, арганізаваў і рэдагаваў фермерскую газету «Новая зямля», праваабарончае выданне «Круг», працаваў першым намеснікам галоўнага рэдактара газеты «Народная воля».

Дэбютаваўшы ў юнацтве вершамі, Анатоль Казловіч стаў вядомым як майстар мастацка-дакументальнай прозы. Ён — аўтар паўтара дзясятка кніг, сцэнарыяў шэрагу дакументальных фільмаў. Лаўрэат літаратурнай

прэміі імя Алеся Адамовіча Беларускага ПЭН-цэнтра.

Нават у застойныя савецкія гады Анатоль Казловіч змог пісаць вострую публіцыстыку, праўдзівыя псіхалагічныя нарысы. Яго журналісцкія публікацыі і кнігі вызначаюцца яркім стылем, філасофскім поглядам на жыццё, тонкай іроніяй.

Сакратарыят СБП і «Літаратурная Беларусь» выказваюць шчырыя спачуванні родным і бліжкім пісьменніка.

САЮЗ

КАСТРЫЧНІЦКАЯ РАДА

10 кастрычніка прайшло чарговае паседжанне Рады Саюза беларускіх пісьменнікаў. На парадку дня разглядаліся наступныя пытанні: прыём у Саюз новых сяброў, якія прайшлі Прыёмную камісію; арганізацыя і правядзенне чарговага З'езда СБП; рознае.

Па рэкамендацыі Прыёмнай камісіі Саюза беларускіх пісьменнікаў да разгляду сябраў Рады былі прадстаўлены наступныя кандыдатуры: У. Ахроменка, М. Гірко, В. Дашук, С. Егарэйчанка, Л. Завая, У. Мароз і А. Фядута. Па выніках таемнага галасавання ўсе кандыдаты былі прынятыя ў сябры Саюза беларускіх пісьменнікаў.

Уладзіслаў Ахроменка нарадзіўся 29.01.1965 у Гомелі. Празаік,

кінасцэнарыст, драматург. Жыве ў Мінску і Чарнігаве.

Віктар Дашук нарадзіўся 16.09.1938 у в. Валокі Хойніцкага р-на Гомельскай вобл. Празаік, нарысіст, кінарэжысёр-дакументаліст. Жыве ў Мінску.

Сяргей Егарэйчанка нарадзіўся 17.10.1988 у Мінску. Скончыў гістфак БДУ. Празаік. Жыве ў Нясвіжы.

Марат Гірко нарадзіўся 06.02.1934 у м. Смалявічы Мінскай вобласці. Паэт. Жыве ў Мінску.

Людміла Завая нарадзілася 4.11.1955 у п. Руднік Джэзказганскага раёна Карагандзінскай вобласці. Паэтка. Жыве ў Мінску.

Уладзімір Мароз нарадзіўся 11.06.1953 у м. Косава Івацэвіцкага раёна Брэсцкай вобласці. Паэт, празаік. Жыве ў Мінску.

Аляксандр Фядута нарадзіўся 3.11.1964 у Гродна. Літаратуразнавец, эсэіст. Жыве ў Мінску.

З уступленнем у старэйшую творчую арганізацыю краіны новых сябраў павіншаваў старшыня СБП Алякс Пашкевіч.

Асноўным пытаннем вясенняй Рады СБП была арганізацыя і правядзенне чарговага З'езда Саюза беларускіх пісьменнікаў. Рада прыняла рашэнне правесці яго ў снежні 2011 года і прызначыла Арганізацыйны камітэт па падрыхтоўцы і правядзенні пісьменніцкага форума.

У Аргкамітэт увайшлі: Алякс Пашкевіч (старшыня аргкамітэта), Эдуард Акулін, Барыс Сачанка, Рыгор Сітніца, Міхась Скобла.

У «Розным» былі абмеркаваныя надзённыя пытанні жыццядзейнасці творчай арганізацыі.

Прэсавая служба СБП

ЛІТАРАТАРАМ — СВАБОДУ!

... Два члены Саюза беларускіх пісьменнікаў знаходзяцца ў няволі. Гэта празаік і грамадскі актывіст Павел Севярынец ды літаратуразнаўца, празаік-эсэіст і праваабаронца Алякс Бяляцкі.

Сакратарыят і Рада СБП ад імя ўсёй найстарэйшай творчай арганізацыі Беларусі — Саюза беларускіх пісьменнікаў (СБП) — неаднакроць выступалі з патрабаваннем неадкладнага вызвалення вязняў-літаратараў (сярод іх — і сябра Рады СБП, найвядомага паэта сучаснасці Уладзіміра Някляева) і дэкларавала палітычную матываванасць арыштаў сваіх калегаў.

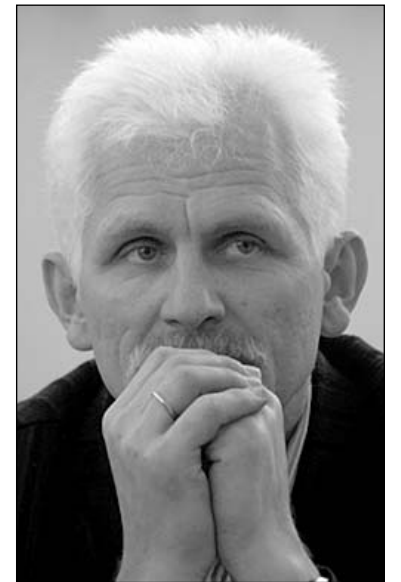
З беларускімі пісьменнікамі салідарызаваліся іх еўрапейскія калегі: члены Еўрапейскай Пісьменніцкай Рады (каля сотні еўрапейскіх пісьменніцкіх арганізацый), Расійскі ПЭН-цэнтр і, у прыватнасці, творцы Нямеччыны (амаль пяцьдзясят пісьменнікаў, сярод якіх два лаўрэаты Нобелеўскай прэміі па літаратуры Эльфрыда Елі-нэк і Герта Мюлер, а таксама старшыня Нямецкага саюза пісьменнікаў Імрэ Торак, старшыня нямецкага ПЭН-клуба Ёгана Штраасер, старшыня Акадэміі мастацтваў Клаўс Штаек ды дзясяткі іншых вядомых літаратараў (яны — як раней паведамляла «Літаратурная Беларусь» — звярнуліся з адкрытым пісьмом да кіраўніка Беларусі).

Нядаўна з падобным патрабаваннем аб вызваленні вязняў выступіла на прэс-канферэнцыі ў Брусельскім офісе Міжнароднай федэрацыі правоў чалавека (FIDH) лаўрэат Нобелеўскай прэміі міру Шырын Эбэдзі — і запатрабавала неадкладнага вызвалення Алеся Бяляцкага.

«Алякс Бяляцкі павінен быць неадкладна вызвалены і атрымаць магчымасць працягваць сваю мужную і легітымную працу, так патрэбную людзям

Павел Севярынец

Алякс Бяляцкі

яго краіны і ўсяго рэгіёну», — заявіла лаўрэат Нобелеўскай прэміі.

Шырын Эбэдзі, якая прыехала ў Брусель паводле запрашэння кіраўніка Еўракамісіі Жазе Мануэля Барозу, узяла ў рукі партрэт Бяляцкага і сказала: «Гэта фатаграфія майго беларускага калегі Алеся Бяляцкага. У гэты момант ён знаходзіцца ў турме. Мяне вельмі засмуціла вестка пра тое, што дзве дзяржавы, члены Еўрапейскага саюза, Летува і Польшча, дапамаглі беларускім уладам арыштаваць Алеся Бяляцкага».

Нобелеўскі лаўрэат нагадала, што «сітуацыя праваабаронцаў па ўсім свеце застаецца крытычнай». Паводле яе слоў, прыкладам з'яўляецца арышт Бяляцкага, «які ўсё яшчэ неабгрунтавана знаходзіцца пад вартай». «Дыктатары трымаюцца адзін за аднаго, тое ж павінны рабіць і мы! Міжнародная супольнасць павінна не толькі выкарыстоўваць усе наяўныя ў іх распараджэнні сродкі па абароне правоў чалавека і дэмакратыі, але і ўзмацняць іх, рашуча і згуртавана», — заявіла Эбэдзі.

Нагадаем, віцэ-прэзідэнт Міжнароднай федэрацыі пра-

воў чалавека ды член Саюза беларускіх пісьменнікаў Алякс Бяляцкі, кіраўнік закрытага беларускімі ўладамі праваабарончага цэнтра «Вясна», які ўжо два месяцы знаходзіцца пад арыштам, вылучаны на Нобелеўскую прэмію міру за заслугі ў сферы праваабарончай дзейнасці.

Літаратар і праваабаронца знаходзіцца пад арыштам з 4 жніўня. Яму высунута абвінавачанне на падставе часткі 2 артыкула 243 Крымінальнага кодэкса (утойванне даходаў у асабліва буйным памеры). Падставай для крымінальнага пераследу літаратара-праваабаронцы стала інфармацыя аб яго рахунках у замежных банках, перададзеная беларускім уладам Мінюстам Летувы і Генпракуратурай Польшчы. Улады гэтых краінаў публічна папрасілі прабаўня ў Бяляцкага і яго сваякоў, а таксама прыпынілі кантакты з Беларуссю ў межах дагавораў аб прававой дапамоце.

Вызвалення Алеся Бяляцкага патрабуюць і міжнародныя праваабарончыя структуры, кіраўніцтва Еўрасаюза, ЗША і шэрагу іншых дэмакратычных краін.

11 (3)

▶ РАЗВАГІ

АДЧУВАННЕ

Густаў МУРЫН

Гэта толькі адчуванне, якое звычайна не грунтуецца толькі на факце. Гэта як бы наша сненне пра ідэальнае жыццё ў ідэальным свеце. Эльдарада, зямля абяцаная, зямля ўрадлівая і багатая, вольны кантынент, карацей — рай. Кожны з нас малюе свой адмысловы вобраз таго раю (хоць скажу, што і гэтым разам я схільны верыць у масавую прадукцыю і спажывецкі густ), але ў нас аднолькавае адчуванне яго. Спакавацца ды ісці, бо няма ж нічога лягчэйшага, як пакінуць агонію будзённых звычак і выправіцца ў невядомую дарогу па ўяўлены ідэал. Такое пачуццё спадзявання многім з нас знаёмае і да нясцерпу вабнае. Яно нас, цікаўных, радуе і сучае. Дык рушайма ж!

Ад любоўнай замілаванасці з першага позірку найлепшы лекавы сродак — другі позірк. Гэтак сама як турысты або службава камандзіраваныя, мы не ўглядаемся ва ўсё, вырачыўшы вочы, як упершыню; мы ўжо акцэнтуюем, што адкрываем толькі шматкроць адкрытае да нас. Што і тыя там, у раі, маюць свае людскія праблемы. Што і ім таксама ёсць на што паскардзіцца. І, што самае дзіўнае, яны таксама

мараць пра свой саснёны рай, які — там недзе... Так, за півам у лонданскім джаз-клубе ці перад усюдысім Макдональдсам у Парыжы нас нечакана працінае думка, такая старая і барадатая, што й паўтараць яе ўголас няварта. Што дома я — дома. І баста. Без тлумачэнняў. Што тут я толькі прыхадзень, а там — дома. Тут я адно госьць, а там, дома, магу быць і госьцем і гаспадаром. Карацей, пачынаем думаць пра вяртанне

дамоў. Пачынаем адчуваць, як падчас першай мусовай аўтапсіі ў школьным класе па анатоміі, чаго мы нагледзеліся ўдосыць — а цяпер пара дадому!

Мы вяртаемся дамоў і, перапоўненыя ўражаннямі, распавядаем. Шчыра кажучы, у словацэчыве захаплення мы можам не заўва-

жыць, што яны (нашы родныя) не надта слухаюць нас (вандроўнікаў), а калі і слухаюць, дык на паўвуха. У іх свае (цяпер ужо нашыя) штодзённыя клопаты. Не паспяваем расказаць, як тыя штодзённыя клопаты робяцца нашымі. І мы з прывычным уздыхам уступаем у наш наступны

будны дзень, у плынь усяго нашага нармальнага дамашняга быту. І тлумімся ў трамваях ці ў метро, пераймаемся мясцовымі ці сусветнымі навінамі, спрачаемся...

Калі памяць нам добра паслужыць, дык неўзабаве адгукнецца. І пачне ўгадваць, падсоўваць прыклады, параўнанні. Накладвацца на свежае, тутэйшае, перамешваць і ўзмацняць адчуванне — што там лепей, — няўмольна праціскацца на паверхню. І мы зноў выпраўляемся ў дарогу. І вяртаемся спаць. Гнаньня маятнікам адчування роўнавалікай сілы процілеглых полюсаў.

Зрэшты, потым мы пачуваемся шчасліва на вышыні дзесяці тысяч метраў у самалёце, які нясе нас да нашага цудоўнага новага раю ці вяртае назад, у наш наноў спазнаны дом. Мы раптам разумеем, што рай — гэта не што там іншае, як адчуванне, якое прыходзіць да нас на вышыні дзесяці тысяч метраў над зямлёй. І няважна, што кожны нават самы доўгі палёт канчаецца прызымленнем. Так што міжконтынальнае самалёты перавозыць не толькі пасажыраў, але й тоны незарэгістраваных і незадеклараваных мрояў і адчуванняў. Не дзіва, што час ад часу яны разбіваюцца.

Пераклад са славацкай Алесі Сёмуха

НОВАЯ ПОЛЬШЧА ВАЧЫМА СТАРОГА БЕЛАРУСА

Ігар ТУМАШ

І таму, Ездра, пустым пустое, а поўным поўнае.
З Ездры 7:25

Вазіў беларускіх дзяцей у летні хрысціянскі лагер пад Гданьскам на беразе змрочнай Балтыкі, папрацаваў там выхавальнікам. І хачу падзяліцца ўражаннямі. Аб Польшчы сённяшній — члене Еўрасаюза. Акрамя таго, хачу падзяліцца ўспамінамі аб Польшчы ўчарашняй — частцы нашага візантыйскага архіпелага, якой была яна з пасляваеннага часу і да канца 1990-х.

Паміж гэтымі двума Польшчамі розніца настолькі велізарная, што нават думаецца: акрамя каталіцызму іх нічога не аб'ядноўвае. А што, цалкам лагічна. Бо паміж Княствам Літоўскім і савецкай Беларуссю таксама практычна нічога агульнага...

Ранейшая Польшча раўнялася на Савецкі Саюз (камуністычны лад лічу вышэйшай фазай развіцця візантызму). І працягні Польшча ў садружнасці яшчэ гадоў пяцьдзясят, то і палякі пачалі б, перапрашаю, пераладжаць касцёлы пад склады і свінарнікі, масава співацца і таксама адмаўляцца ад польскай культуры і мовы. І мне добра памятаецца, што такія тэндэнцыі ў Польшчы існавалі.

На пачатку 1990-х я суправаджаў на польскія рынкі групы «чаўнакоў». У часы Грамадзянскай вайны падобны занятак называўся «мясочніцтвам» (і за яго перыядычна расстрэльвалі), у канцы XX стагоддзя — «турызмам». У параўнанні з Беларуссю, Польшча здавалася тады досыць убогай, хоць народ жыў забяспечана, але жылы фонд краіны быў састарэлым, вузкія польскія дарогі — у калдобінах. Уражваў

хіба што ідэальны парадак рамантычных могілак...

Самымі папулярнымі беларускімі таварамі былі там — ды які лён? — спірт, гарэлка і цыгарэты. Бо спірт у Польшчы не прадаваўся насельніцтву прыныпова, акцызы на гарэлку і цыгарэты былі значна вышэй нашых. Сакрэт тагачаснай папулярнасці спіртнога ў Польшчы, як думаецца, такі: палякі хаваліся ў алкаголь ад рэальнасці, для іх алкаголізм становіўся такой жа рэлігіяй, як і для савецкіх людзей.

Бо Касцёл, хоць і павольна, але пад ціскам «самага перадавога вучэння» (у асобе спецслужбаў і рэпрэсіўных адміністрацыйных органаў) губляў у польскім грамадстве свае вышыні. З улікам таго, што пры сацыялізме цяжка быць барахольчыкам, што — акрамя гарэлки — магло заняць месца Касцёла? Хіба што наркатыкі і гвалт.

Але ж усё роўна Касцёл Польшчы выратаваў. Каталіцызм — канфесія вельмі сур'ёзная, моцным і жывучым робяць яго Хрыстовы шчырасць і цеплыня.

Паварот ад бязбожнага сасуда да еўрапейскага хрысціянства можна лічыць падзвігам Касцёла, які знаходзіўся ў глухой абароне. (Палякі разумеюць гэта выразна, у нас жа польскія змены прыпісваюць «інтрыгам» ЦРУ).

Увогуле, прыехаў я ў Польшчу еўрапейскую. Упершыню з «ліхіх» (на самай справе вольных) 1990-х. Ведаў, што краіна змянілася, аднак і думаць не мог, што ў такой ступені. Прычым меней усяго зменаў чакаў я ад традыцыйна млявага Памор'я.

Беластоцкі край сапраўды мала змяніўся. (Карыстаючыся выпадкам, хацеў бы выказаць сардэчную падзяку польскаму народу за тое, што беларусы, дух беларускі ў Беластоцкім ваяводстве захаваліся ў цэласнасці. Нібы зубры ў Белавежскай пушчы, выжыла наша нацыянальная закуска на польскім паўночным усходзе. Нас бераглі, нам нічога небяспечнага для нашай крыві не навязвалі, нам дапамагалі.)

Далей па шляху праз Мазовію зменаў выяўлялася ўсё больш. Пейзажы за вокнамі нашага мікра-

аўтобуса сталі нагадваць нямецкія або галандскія. (Ды і самі палякі таксама — немцаў ці галандцаў.)

Пасёлак Конты Рыбацкія здаўся мне тыповай галандскай вёскай. Вылізаныя катэджы пад чарапічымі дахамі, марудлівыя жыхары, пругкае марское паветра і хвой, якія падступаюць з усіх бакоў. Вось так!

А гадоў гэтак праз дваццаць... Што Нарвегія, што Румынія, Польшча — усюды будзе аднолькава. Так што калі Беларусі атрымаецца павярнуцца да Захаду тварам, гэта значыць памяняць сістэму сазлучаных сасудаў, то і яна стане па-сучаснаму еўрапейскай. Ды куды дзенецца! Ціхія, законапаслухмяныя, старанныя беларусы цалкам упішучца ў еўрапейскі кантэкст. Калі ўжо албанцаў вось-вось прапішуча...

Не, Еўрасаюз не калгас, як абзываюць яго заказныя ці недасведчаныя публіцысты. Зусім наадварот — бо кожная краіна жыве індывідуальнай гаспадаркай. Агульныя адно парадкі. Але ж заснаваныя тыя парадкі на хрысціянскіх каштоўнасцях. (Нашаму чалавеку, вядома, дзіўна будзе чуць, што самы галоўны дэмакрат свету — Гасподзь Бог, які даў чалавеку заповедзі, але пры гэтым — волю выбару. Увогуле, дэмакратыя — гэта хрысціянства, аўтакратыя — паганства. Як вынік, дэмакратычныя краіны квітнеюць, аўтакратычныя — у бездапаможным існаванні.)

За дзесяць гадоў членства ў Еўрасаюзе Польшча стала цалкам цывілізаванай краінай, палякі — добрапрыстойнымі, забяспечанымі людзьмі.

Аб тым, што ў іх атрафавалася ранейшае варварскае мысленне, мог бы засведчыць жывельны свет Памор'я. Паміж пасёлкам і морам на дзясяткі кіламетраў уздоўж берага цягнулася лесапала са шырынёй да кіламетра. Па гэ-

тай паласе вольна разгульвалі... статкі дзікоў, казулі. І лес быў цнатліва чысты. Гэта значыць: ніякіх піф-паф, парубак, маёвак з папойкамі.

Дарэчы, піць у Польшчы практычна перасталі, курыць палякі сталі нашмат менш. Наркаманіі ў іх і датуль амаль не было. Здравае грамадства — здаровыя звычкі. Беспрацоўе нізкае, сярэдняя зарплата пад тысяччу эўра, кошты — прыкладна нашыя. І гэта яшчэ не мяжа, уся Польшча нагадвае цяпер гіганцкую будаўнічую пляцоўку...

Аб стратах няма чаго і сказаць. Ну, жуйка «Прыгоды Болека і Лёліка» знікла, падобных на пыласосы «Фіятаў» не стала... Плакаць відавочна няма аб чым.

Раней Польшча была досыць крміналізаванай дзяржавай, бо ні адно людское скопішча без паліцыянтаў не абыходзілася. У апошняю паездку паліцыянтаў бачыў разоў два здалёк.

Тлумачэнне простае. Лепшы паліцыянт — страх Гасподні. Пры камуністах страх меншаў, колькасць паліцыянтаў даводзілася павялічваць. Новая Польшча вярнула сабе рэпутацыю адной з самых набожных хрысціянскіх краінаў свету. Такі прыклад. У Контах Рыбацкіх каля тысячы жыхароў. На такую колькасць насельніцтва было два касцёлы, і ў нядзелі яны былі запоўненымі. А якія ў Мінску суадносіны — адзін пустуючы культывы будынак на 100 000 жыхароў? (Але пры гэтым адмаўляецца ў рэгістрацыях абшчымнае пратэстантаў. Не надта вітаюць каталікоў. Фактычна пад забаронай традыцыйная ўніяцкая царква.) У такім разе хутка і дывізіі АМАПа для ўтрымання парадку мала будзе. Бо маргіналізуюцца чалавек без жыцця духу.

Вяртаючыся дадому ў Беларусь, дзеці плакалі.

Больш дадаць няма чаго.

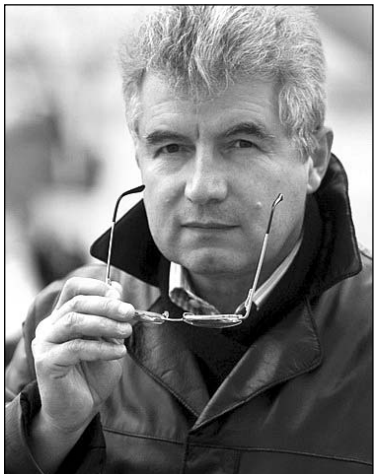
▶ ПОСТАЦЬ

КЛАЎДЗІ ДУЖ-ДУШЭЎСКІ

РАЗДЗЕЛ 3 КНІГІ «У ВІЛЬНІ І БОЛЬШ НІДЗЕ»

Леанід ДРАНЬКО-МАЙСЮК

Польскі даследчык Томаш Блашчак назваў Клаўдзі Дуж-Душэўскага ковенскім архітэктарам. І гэта праўда.

Леанід ДРАНЬКО-МАЙСЮК

Дзяржаўны сакратар Беларускай Народнай Рэспублікі К. Дуж-Душэўскі — архітэктар менавіта ковенскі, і ягоны шлях у архітэктару пачаўся з 1921 года, калі ён эміграваў у Летува.

У 1921 годзе за сувязь з камуністам Эдмундам Русецкім палякі арыштавалі яго і тры тыдні (па іншых звестках — два тыдні) трымалі ў турме на Лукішках...

З Э. Русецкім будучы «ковенскі» архітэктар пазнаёміўся ў 1912 годзе ў Вільні — тады Э. Русецкі быў выпускніком аграрна-мэдычнай школы, а ён, К. Дуж-Душэўскі, якраз скончыў віленскую рэальную школу і паступіў у Пецябургскі горны інстытут.

Новая сустрэча адбылася ў Петраградзе ў 1916 годзе, калі Э. Русецкі служыў у царскім войску, а К. Дуж-Душэўскі ўзначальваў беларускі рух — быў старшынём саюза студэнтаў, кіраваў касай узаемнай дапамогі, арганізоўваў хор і нават пакланяўся Мельпаме-не: удзельнічаў у першай пастаноўцы «Паўлінкі» (выконваў ролю Сцяпана Крыніцкага).

Пасля лютаскай рэвалюцыі Э. Русецкі далучыўся да большавікоў, а К. Дуж-Душэўскі завяршаў вучобу.

У студзені 1919-га адвучыўся і праз два месяцы 12 сакавіка быў прызначаны ў Менску на пасаду губернскага геолога, і — што цікава! — у нашай сталіцы яго прывечіў зноў жа Э. Русецкі (на той час — намеснік народнага камісара земляробства Беларусі)!

Працаваў у Менску давялося нядоўга, усяго паўтара месяца — 15 красавіка 1919 года К. Дуж-Душэўскага камандзіравалі ў Вільню...

Што гэта была за камандзіроўка, можна даведацца з пратакола допыту спадара Клаўдзі ад 28 студзеня 1947 года.

Допыт праводзіў начальнік 4 аддзялення следчага аддзела міністэрства дзяржаўнай бяспекі Літоўскай ССР старшы лейтэнант Данільчаў.

Спадар Клаўдзі паказаў, што ў красавіку 1919-га яго жонка, маці і сёстры жылі ў Вільні, і ён з дазволу Э. Русецкага паехаў туды сустрэць разам з сям'ёй Вялікдзень і закупіць для лабараторыі апаратуру...

Дык вось, 20 красавіка 1919 года ён прыбыў у Вільню, а ўжо назаўтра, 21-га, места Гедыміна было занята польскім войскам.

Новая ўлада загадала ўсім, хто мае вялікія грошы, здаць іх.

У К. Дуж-Душэўскага было 15000 рублёў, аднак жа не панёс іх у польскі скарб, а праз паўтара года, восенню 1920-га, вярнуў камандзіравачную гатоўку ў менскую касу камісарыята земляробства.

Зрабіў гэтак (як заўважана, праз паўтара года!) з вяртаннем у Менск большавікоў, а пакуль што ў красавіку 1919-га тут, у Вільні, трэ было неяк уладкоўваць сваё жыццё, таму паступіў на работу ў фінансавую калегію саюза кааперацыі і працаваў там да снежня 1919-га.

Аднак жа час вымагаў расшчучых — нацыянальна-палітычных учынкаў!

У траўні гэтага (1919) года стаў чальцом Беларускага Нацыянальнага Камітэта (БНК) і быў абраны старшынём Цэнтральнай Беларускай Рады Віленшчыны і Гродзеншчыны...

Ён становіцца значнай фігурай, шмат ездзіць, сустракаецца з Пілсудскім, нямецкім міністрам Эрцбергерам, кіраўніком місіі ЗША ў Польшчы сенатарам Маргентаў, прадстаўніком англійскай місіі ў Рызе палкоўнікам Талентам, савецкім пасланнікам Літвінавым, а таксама ж па даручэнні Антона Луцкевіча ў лістападзе 1919 года прадстаўляе нашу краіну на канферэнцыі прыбалтыйскіх дзяржаў у Тарту, дзе мае гутарку з фінскімі і эстонскімі дыпламатамі, у выніку чаго Фінляндзя і Эстонія прызналі Беларускаю Народную Рэспубліку...

Псеўдагісторыкі лічаць: ніякай БНР не існавала, але гэту «няісную» БНР акрамя Фінляндзі і Эстоніі прызналі яшчэ Турцыя,

Ён становіцца значнай фігурай, шмат ездзіць, сустракаецца з Пілсудскім, нямецкім міністрам Эрцбергерам, кіраўніком місіі ЗША ў Польшчы сенатарам Маргентаў

Балгарыя, Чэха-Славакія, Летува, Латвія і нават Нямецчына...

Вось гартую дыпламатычныя пашпарты спадара Клаўдзі, вывучаючы іх: нямецкія, летувіскія, латвійскія, эстонскія, польскія...

Так і карціць спытацца ў псеўдагісторыкаў: гэтыя візы існуюць у паветры ці ў пашпарце грамадзяніна БНР?!

Аднак вярнуўся да Эдмунда Русецкага: ён ведаў пра дзейнасць свайго сябра і — камуніст! — ухваляў яе.

Клаўдзі Дуж-Душэўскі. Малюнак Анатоля Крывенкі (1942, Мінск)

Недзе ў канцы 1920 года пад чужым імем ён з'явіўся ў Вільні, а К. Дуж-Душэўскі якраз вярнуўся з Рэвеля.

Такім чынам яны сустрэліся, Э. Русецкі нават некалькі дзён пажыў у сям'і Душэўскіх.

Гэтага было дастаткова, каб жандарская канцылярыя запозырыла, што — магчыма — Дзяржаўны сакратар БНР атрымаў з камуністычнага Менска нейкую шыфроўку.

Аднак жа даказаць гэта не ўдалося, мусіць, з той прычыны, што не паспелі арыштаваць Э. Русецкага, таму 7 лютага 1921 года (сведчыць «karta zwolnienia» № 369/21, падпісаная следчым рэфэрэнтам) К. Дуж-Душэўскага адпусцілі з правам выезду...

Цікава тое, што сувязь спадара Клаўдзі з Э. Русецкім непакоіла не толькі польскіх жандараў

— камуністычных таксама.

І нават праз 31 год, калі Э. Русецкага ўжо даўно не было на свеце — сталіністы яго расстралялі ў 1938-м.

І красавіка 1952 года пра былога намесніка наркама земляробства Беларусі загаварыў начальнік аддзялення следчай часці міністэрства дзяржаўнай бяспекі Літоўскай ССР маёр Каплан.

Ён пачаў свой чарговы допыт К. Дуж-Душэўскага ў 21 г. 30 хв. з пытання: «Калі вы ўпершыню пазнаёміліся з Русецкім?».

І атрымаў адказ: «У Вільні ў 1912 годзе...».

Завяршаючы допыт у 2 гадзіны ночы, ужо 2 красавіка, зноў жа спытаўся: «Што вам апавядаў Русецкі аб сваёй сувязі з польскімі разведвальнымі органамі?».

Адказ быў просты: «Пра гэта ён мне нічога не казаў!».

На тым жа допыце раскрылася і такая цікавая акалічнасць: па выхадзе з польскай вязніцы К. Дуж-Душэўскі сустрэўся з Э. Русецкім і пачуў, што, магчыма, ён быў арыштаваны праз яго, бо менавіта ж да яго, Русецкага, з Менска йшоў і не дайшоў сувязны — пры затрыманні палякі знайшлі ў сувязнога віленскі адрас К. Дуж-Душэўскага.

За такую сваю неабачлівасць Э. Русецкі папрасіў прабачэння і, мяркую, калі ўмеў прасіць прабачэння, то, мусіць жа, быў неблагім чалавекам...

Дык вось, 7 лютага 1921 года па выхадзе з Лукішак Дзяржаўнаму сакратару БНР стала ясна: у Вільні жыць не дадуць!

І тут збольшага паспрабую разабрацца ў блытанай карціне выезду з Вільні.

Адам Станкевіч на допыце 29 верасня 1949 года паведаміў: у 1922-м К. Дуж-Душэўскі ў ліку 33-х беларусаў і летувісаў быў высланы польскай уладай у Летува як непажаданы элемент.

Трэба аднак удакладніць: быў высланы ці выехаў сам?

І ці ў 1922 годзе?

Гартуючы жыццё К. Дуж-Душэўскага; гэты жыццёпіс з летувіскай на расійскую пераклаў у Вільні 17 снежня 1951 года памочнік оперупаўнаважанага 3

аддзялення 2 аддзела міністэрства дзяржаўнай бяспекі Літоўскай ССР малодшы лейтэнант Андрушкявічус.

У дакуменце адзначана: «...20 верасня 1920 г. разам з апошнімі летувіскімі войскамі я паехаў у Летува, таму што не хацеў зноў заставацца на тэрыторыі, захопленай палякамі...».

Як бачна, не ў 1922 годзе адбыўся выезд, а ў 1920-м, і нават акрэслены дзень — 20 верасня!

А вось паказанні спадара Клаўдзі за 28 студзеня 1947 года, якія дэталізуюць сказанае ў жыццёпісе: «...калі ў верасні 1920 г. палякі зноў авалодалі Вільняй, то габрэйскі гандляр Ютан прапанаваў мне месца на сваёй падводзе, і за некалькі дзён мы й даехалі ў Коўно...».

І апошняе сведчанне.

13 снежня 1946 года старшы следчы следчага аддзялення Ковенскага аддзела міністэрства дзяржаўнай бяспекі Літоўскай ССР лейтэнант Огнеў атрымаў ад спадара Клаўдзі такое прызнанне: «...20 верасня 1920 г. разам са сваім знаёмым па рабоце ў саюзе кааперацыі Ютанам я выехаў з Вільні ў Летува і з таго часу жыў у Коўні...».

З таго часу!
Гэта значыць — з 20 верасня 1920 года!

Тады як жа быць з нелегальнай сустрэчай з Э. Русецкім, якая (нагадаю) адбылася недзе ў канцы 1920-га?

І не ў Коўні адбылася, а менавіта ў Вільні!

Як жа быць з арыштам у пачатку 1921 года зноў жа ў Вільні?!

Трэба думаць, К. Дуж-Душэўскі пасля 20 верасня 1920 года наведваўся ў Вільню да сям'і (таёмна!), тады ж быў узят у пад варту, і 7 лютага 1921-га (ці на які дзень другі пазней) ужо канчаткова пакінуў месца разам з жонкай Аленай...

У Вільні засталася маці, а ён абраў сталае жыхарства ў эміграцыі, вядома ж, ведаючы, што эміграцыя — гэта перш за ўсё сацыяльная няпэўнасць.

Ён вывучыў летувіскую мову; ён не збіраўся жыць на чужы кошт, рыхтаваў сябе да таго, каб архітэктурнай працай пазбавіцца гэтай самай сацыяльнай няпэўнасці...

У 1927 годзе паспяхова скончыў ковенскі ўніверсітэт і абараніў дыпломную работу «Праект Дома Імя Басанавічуса» (кіраўніком праекта з'яўляўся прафесар Міколас Сангайла).

У Менску (у архіўным касцёле Святога Язэпа) захоўваецца копія гэтага дыплама; яна заверана ковенскім натарыусам Іпалітасам Барыскасам 28 студзеня 1929 года.

Натарыус адзначаў: у арыгінале паправак няма, копія слова ў слова адпавядае арыгіналу, адрас уладальніка дыплама: Коўня, вуліца Міцкевіча, д. 15...

Аднак (падказвае іншы дакумент) больш дакладная нумарцыя — 15/23, што значыла: дом знаходзіўся на рагу, а кватэра 10.

13 (5)

ФРАГМЕНТЫ

З дапамогай Асты Раманюк у дыпломнай копіі я прачытаў:

«Ад Імя Летувіскай Рэспублікі

Ковенскі Універсітэт, Рэктар, Сенат і Прафесары гэтым сведчаць, што ў той час, калі Рэктарам быў Ардынарны Прафесар кафедры Дзяржаўнага права Міколас Рамерыс; калі Дэканам Тэхнічнага Факультэта быў Экстраардынарны Прафесар кафедры Будаўнічай механікі Казімірас Васіляўскас, — Клаўдзі Дуж-Душэўскі, народжаны ў мястэчку Глыбокае Віленскай акругі, прайшоў усе навукі будаўнічага аддзялення Тэхнічнага Факультэта, добра здаў усе іспыты, добра выканаў і абараніў дыпломны праект «Дом Імя Доктара Басанавічуса ў Вільні», атрымаў усе правы дыпламаванага інжынера. Гэта Універсітэт сведчыць сваёй пячаткай, подпісамі Рэктара і Дэкана. 5 снежня 1927 г. ...».

Спадар Клаўдзі абараніў дыплом у групе выпускнікоў, якая складалася з дзевяці асоб, і гэта значыла: у 1927 годзе Летувіская Рэспубліка пабагацела на дзевяць новых інжынераў; яны займелі права праектаваць і выконваць работы па сваёй спецыяльнасці.

Дэкан К. Васіляўскас адзначаў у газетнай нататцы: усе дыпламанты (а гэта летувісы, адзін габрэй і адзін беларус) добра ладзілі між сабою...

Атрымаўшы дыплом, К. Дуж-Душэўскі з палітычнага беларускага будаўніка ператварыўся ў сацыяльнага летувіскага!

У пасведчанні пад нумарам 2471, якое выдадзена 3 сакавіка 1928 года будаўнічай інспекцыяй міністэрства ўнутраных спраў, можна прачытаць: «... Клаўдзі Дуж-Душэўскі зарэгістраваны ў Будаўнічай Інспекцыі будаўнічым інжынерам з пасведчаннем Тэхнічнага Факультэта Універсітэта Летувы № 362 ад 16 снежня 1927 г. ...».

Дык які ён — дыпломны праект інжынера К. Дуж-Душэўскага?

Ён хацеў узвесці будынак на два паверхі ў стылі позняга рэнесансу!

Што да асаблівасцей, то на атыку збудавання, паміж выявай слупоў Гедыміна і гербом «Пагоня», значыўся надпіс: «Палац Басанавічуса».

Усё-ткі не дом (няхай сабе й з вялікай літары, як сказана ў дыплومه), а палац!

Крыху ніжэй ішлі словы: «Шчаслівыя вы, часы Адраджэння, і вы, таленавітыя дзеці Бацькаўшчыны!».

Словы завяршаліся датай: МСМХХVII (1927 год).

Міжволі згадваецца атык Вострай Браны — слупоў Гедыміна на ім няма, але ён таксама рэнесансны і таксама ж упрыгожаны «Пагоняй»!

У лік памяшканняў палаца ўваходзілі — бібліятэка, лекцыйная зала, чытальня, музей, выставачныя пакоі.

Бібліятэка, у фондах якой мелася быць 150000 тамоў, складалася з адной залы ў падвале і дзвюх на першым паверсе.

Лекцыйная зала мела форму амфітэатра і разлічвалася на 400 душ.

Плошча музея раскінулася на 500 кв.м., у чытальні магло змясціцца 150 чытачоў, а наогул жа ва ўсім будынку адначасова маглі знаходзіцца 800 чалавек...

Кубатура ж палаца адпавядала 35000 куб.м.

На той час 1 куб.м. каштаваў 75 літаў, то выходзіла, што агульны кошт будоўлі складаў 2625000 літаў...

Але галоўнае ўсё ж не гэта! Галоўнае тое, што праект К. Дуж-Душэўскага меў сваю палітычную асаблівасць: палац Басанавічуса задумваўся да ўзвядзення на пляцы Лукішкі ў Вільні!

Міжваенная Вільня, як вядома, належала Польшчы; паміж Летувой і Польшчай адносіны ўсё з-за таго ж віленскага пытання былі вельмі складаныя, таму мара пабудавання менавіта ў Вільні Дом у гонар Басанавічуса (бацькі летувіскага адраджэння!) была не проста палітычна смелая, а нават у немалой ступені й правакацыйная...

Ці ведала польская ўлада пра творчы намер К. Дуж-Душэўскага?

Вядома ж, ведала. Ковенскія газеты пісалі пра дыпломны праект нашага палітыка, і дэфензіва, безумоўна, гэтыя газеты чытала.

Аднак жа палякі з таго вялікай праблемы не рабілі — ва ўсіх ім разе ў Вільню пусквалі.

І К. Дуж-Душэўскі бываў у Вільні (і ўжо не таёмна, а легальна) — напрыклад, у 1929 годзе, калі захварэла маці, і ў 1930-м, калі маці памерла.

6 красавіка 1933 года аддзел бяспекі Віленскага ваяводскага кіраўніцтва за подпісам ваяводскага радцы В. Рэйса выдаў даведку, паводле якой грамадзяніну Летувы К. Душэўскаму давалася магчымасць перайсці летувіска-польскую мяжу ў пункце Завясы.

Для Беларусі распрацаваў малюнак нацыянальнага сцяга і, можна сказаць, асновы нацыянальнай дыпламатыі, рэдагаваў часопісы й газеты, ствараў падручнікі і слоўнікі, кіраваў грамадскімі арганізацыямі...

Клаўдзі Дуж-Душэўскі. Фотаздымак з пашпарта грамадзяніна БНР

Клаўдзі Дуж-Душэўскі і Кастусь Езавітаў. 1919 год

У даведцы значылася мэта пераходу: развязаць сямейна-маёмасныя справы, і быў акрэслены тэрмін — на тэрыторыі Польшчы дазвалялася знаходзіцца два тыдні...

Бываючы такімі наездамі ў Вільні, К. Дуж-Душэўскі, трэба думаць, не раз і не два прыходзіў на Лукішскі пляц, зацікаўлена ўглядаўся ў бліжэйшыя дамы, вывучаў іх, судносіў маштаб свайго твора з навакольнай архітэктурай...

Вядома, дыпломная мара 1927 года не магла здзейсніцца — палякі нізашто не далі б у Вільні пабудаванне «Дом Басанавічуса»!

Аднак жа мара ўшанаваць знакава дзеяча суседняй культуры

заставалася і жыла, дарэчы, не толькі ў душы спадара Клаўдзія! У душах іншых беларусаў таксама!

Часам агалошваліся прапановы пабудавання менавіта ў Вільні помнік Басанавічусу яшчэ пры жыцці самога Басанавічуса!

Так, у 1926 годзе віленскія беларусы адзначалі 75-годдзе вучонага, і Адам Станкевіч, вядомы літватфіл, падаў думку: добра было б, каб у Вільні яму, вялікаму летувісу, быў пастаўлены помнік!

Антон Луцкевіч палічыў заяву А. Станкевіча несамавітай, бо ў ёй чулася няхай сімвалічнае, але ўсё ж такі «дараванне» Вільні ковенскай Летуве.

«...беларусы ў справе Вільні зацікаўлены не менш, чым летувісы!» — пісаў А. Луцкевіч.

Вядома, прычынай неспадзяванай спрэчкі тут з'яўляўся не сам Басанавічус, не ягоная асоба, а ўсё тая ж Вільня!

А да вялікага летувіса адносіны ў А. Луцкевіча былі самыя паважлівыя: у 1927 годзе ён прысвяціў яго памяці некролаг, у якім назваў доктара Басанавічуса «...бацькам летувіскае Навукі...» і «...найвыдатнейшым павадльром адраджэнскага руху сярод летувісаў...».

Няма ніякага сумнення, што такія словы мог бы сказаць і сам К. Дуж-Душэўскі, бо невыпадкова ж філасофскую прастору Басанавічуса — Літву — імянаваў сваёй радзімай...

«...не пакідаючы беларускую работу, я застаюся беларусам, а таксама ж імкнуся быць і добрым грамадзянінам маёй радзімы Літвы... Да Літвы стаўлюся, як да сваёй радзімы, і хачу быць карысным і добрым грамадзянінам, але ва ўнутраныя справы Летувы не ўмешваюся, бо хачу быць тактоўным да краіны, якая дала мне прытулак...» — так натаваў у жыццяпісе і, пэўна ж, такія пачуцці дапамагалі яму будаўніча аздабляць Летуву.

На архітэктурнай ніве К. Дуж-Душэўскі працаваў шмат і з вялікай асаладай; умеў добра зарабляць і шчодро дапамагаў беларускім установам...

Часопіс «Калоссе» пісаў у 1938 годзе:

«...Музей (Беларускі Музей імя Івана Луцкевіча. — Л. Д.-М.) атрымаў ад старога беларускага дзеяча з Коўна інжынера-архітэктара Кляўдыюша Душэўскага паведамленне, што са сваіх заробкаў ён пастанавіў выплачваць даволі значную суму штомесячна на дапамогу Музею.

Як ведама, Музей, пазабўлены дзяржаўнае дапамогі ад чэрвеня 1938 года, утрымліваецца выключна за складкі сяброў і прыхільнікаў Музею. Сума, здабытая за штомесяц гэтым шляхам, пакрывала дагэтуль толькі выдаткі на аплату музейнага памяшкання ў дзяржаўным гмаху і на неадкладныя бягучыя патрэбы. Дапамога інжынера Душэўскага дасць магчымасць хоць мінімальнае аплаты ахвярнае працы музейных работнікаў.

Гожа адзначаць, што інжынер Душэўскі ўжо каля 20 гадоў жыве ў Коўне і сваёй фаховай працай здабыў для сябе паважны матэрыяльны падставы быту, каторыя далі яму магчымасць не толькі пабудаванне для сябе пекны дом у сталіцы Летувы, але, як бачым, і дапамагчы са сваіх заробкаў беларускай культурнай установе. Пажадаем, каб за ягоным прыкладам пайшлі і другія заможныя Беларусы, лічба каторых з году ў год узрастае...».

Так, К. Дуж-Душэўскі заробленае аддаваў, пакідаў сабе толькі неабходнае.

Для Беларусі распрацаваў малюнак нацыянальнага сцяга і, можна сказаць, асновы нацыянальнай дыпламатыі, рэдагаваў часопісы й газеты, ствараў падручнікі і слоўнікі, кіраваў грамадскімі арганізацыямі...

А для Летувы ствараў матэрыяльны каштоўнасці: кінатэатры, радыёстанцыі, халадзільныя ўстаноўкі, беконныя фабрыкі, прыватныя дамы для ковенскіх дактароў, адвакатаў, інжынераў, а найбольш — двух і трохпавярховыя паштовыя будынкi і дамы адпачынку для паштавікоў, як, напрыклад, летні дом у Нідзе.

А яшчэ праектаваў помнікі ў гонар 10-й гадавіны летувіскай незалежнасці — у сваёй працы пра «ковенскага» архітэктара Т. Блашчак згадвае помнік, усталяваны ў Акмяне...

Смяротная небяспека часта навісала над спадаром Клаўдзіем, а ён — і страціўшы спакой! — усё адно заставаўся людскім, інтэлігентным.

Калі памёр, развітальнае слова прысвяціў яму Віктарас Ражайціс — дацэнт Ковенскага палітэхнічнага інстытута, эксперт па будаўнічых канструкцыях.

В. Ражайціс гаварыў пра К. Дуж-Душэўскага як пра майстра, які меў шырокі круггляд, як пра асобу высокай эрудыцыі і шляхетнасці...

2011 г., Менск.

Цалкам кнігу можна будзе прачытаць у часопісе «Дзеяслоў».

▶ ВЕРШЫ

ГЕРОЙ ЭПОХІ СТАБІЛЬНАСЦІ

Сяргей ПРЫЛУЦКІ

Клуб Мёртвых

у памерлых свае цяжасці і інтарэсы
але пра іх не пішуць у кнігах не кажучы
у прэсе

напрыклад самагубцы пікетуюць
райскую амбасаду
патрабуючы роўнасці і допуску
да райскага саду

яны маюць сваю Самагубчую Лігу
праз якую прасоўваюць змены ў Святую
Кнігу

там таксама ёсць зборы і прызывы
ў войска
дызерціраў — абодва бакі —
наказваюць жорстка

спустошыўшы кволяы душы, іх
высылаюць назад — у свет жылых

свет мёрвых — ён быццам лятучы
галандзец
дае табе шанец і забірае шанец

там гасстарбайтары з пекла ствараюць
таемныя ложы
але кожны жыхар парадзы да іх варожы

у сваю чаргу жыхары парадзы,
занураныя ў тугу,
бярэць экскурсійныя туры
на востраў граху

і калі скажам віктар пятровіч
знаёміцца ў пабе
за порцыяй віскі з шыкоўнай бабай

і калі скажам віктар пятровіч,
нябесны насельнік,
пакідае ў выніку ў пекле сваё насенне

то абедзве сістэмы згубіўшы сваіх
адэптаў
ператвараюцца ў два ўяўных канцэпты

то бок паміраючы ты без ніякіх віз
патрапляючы ўверх патрапляеш і ўніз

мантра

калі сэрца трыміць быццам бомж
пад картонкай
і трывога ніяк не выходзіць вонкі,

уяві, што ты мёртвы, ты мёртвы,
ты мёртвы
у труне, у новым касцюме і ботах

уяві што ты труп, жаўнер
тагасветнае роты,
сам-насам з сабой, з зямлёю
засыпаным ротам

бо згадка твая бы рэфлекс запаволенай дзеі
мо ў не адразу, але ад яе лягчэ

кожнага ранку на тратуарах і пляцах
механічныя роботы смутку імчаць
на працу

запіваючы печыва каваю ці кампотам
уяві сябе кожным з іх, то бок — мёртвым

гуляючы ў мачо, у прадажнага патрыёта
пералятаючы атлантыку самалётам

ля станка выціраючы лоб ад поту
замры на імгненне, пачуўся мёртвым

уяві, засынаючы п'яным васем пад плотам,
што цябе не было — нарадзіўся мёртвым

у чаканні найгоршага, на вяршынях адчай

гледзячы ворагу ў вочы, стоячы
перад зграяй

адолей страх, не будзь ідыётам
не забывайся, памятай — мёртвы, мёртвы

восень блатных патрыярхаў

у горадзе напружаная крымінальная
абстаноўка

але знешне ўсё ціха навокал —
аптычны падман
гаспадыні выбіваюць аб турнікі цыноўкі
гаспадары напіваюцца або паляць план

цыганскія кланы захапілі ўсе
стратэгічныя рынкі
мянты — прадажныя сукі, мэр —
стары наркаман

братва метадычна скупляе
ў вайскоўцаў скрынкі
рыхтуючы табару буфанаду і балаган

ціхі памежны горад заходняе беларусі
ад крухі ў піўнухах рабочыя рэжуць
рабочыя
на лецішчах — сходкі аўтарытэтаў у духу
«Хроснага бацькі» ды іхнія сінія вочы

блішчаць як раса на шырокіх летніх
тэрасах
у кожнае з банды свае вызначальныя
знакі

у адных — пінжакі ад Brioni і жонкі
ад цінта браса
у другіх — шал ад бога і дэмані
ў цёмных бараках

спаленыя дыскатэкі крамы перастрэлкі
ў барах —
рамантыка ды ў толькі як напішуць
пра гэта потым

як палае жыццё ты бачыў не толькі
ў марах
і як смерць разносіць сваім падпісчыкам
пошту

апусцелі рынкі вакзалы тэнісныя корты
без іх першабытнае злосці вітальнае смагі
бы вялікія мёртвыя рыбы да мора мёртвых
плывуць па вадзе браткі і цыганскія
патрыярхі

пацаны

што вечар пад вокнамі пад'езда бухаюць
пацаны
у кожнага патрыманая тачка спартовыя
штаны

усім па дваццаць максімум дваццаць пяць
недзе а трэцяй начы яны пачынаюць біцца
або сляваць

рэпертуар стандартны «шансон» і брат
яго «рускі рок»

асабліва душэўна рве струны нейкі Санёк

б'юцца ў асноўным дзеля чыстага інтарэсу:
чувак упадзе з першага ці з другога разу?

часам да іх далучаецца інвалід Валера з
5-й кватэры
«Валера, бля!» — крычаць пацаны, — «бля,
Валера!»

абдымаюць яго, як брата, наліваюць
гарэлкі,
просяць распавесці пра зону, 90-я, пра пе-
растрэлкі

«гаўно гэта ўсё», — кажа Валера, — «я ў
сам не рады
што трапіў на малалетцы ў твая
расклады»

карацей звычайная моладзь краіны пубэр-
татнага веку:
аблічча Тайсана, душа Чыкаціла, розум
Швейка

аднойчы яны замовілі шлюху, студэнтку-
завочніцу
набухалі ў расклаті акурат на дзіцячай
пляцоўцы ў пясочніцы

і пакуль маладой і прыгожай па чарзе
карысталася ўся кампанія
у доме насупраць бліснулі два біноклі і
шэць цыгарэт (сёмай была мая)

потым па выкліку нейкай старой кашолкі
прыехаў мянтоўскі бобік пачаліся раз-
боркі

каго вырублі адразу, каму перад тым
разбілі нос аб арэлі
«толькі рэктару не званіце», — маліла
заплаканая работніца панэлі

яе галас напэўна распалохаў усіх наваколь-
ных жулікаў,
на балконы ўначнушках і майтках вывалі-
ла цікаўная публіка

нейкі мужык нават выпай спрасоння з
другога паверху
а калі ўсіх забралі, чамусьці стала стра-
шэнна адзінока і ціха

над асеннім узлескам бязгучна ляталі
начніцы,
недзе удалечы ў цягніку засыналі сталё-
ныя правадніцы

гаслі вокны ў дамах, у халодным паветры
чуўся водар азону
ў недапалкі, бы першыя кроплі, павольна
падалі ўніз
у сухія далоні газонаў

гатэль мілосці

у выніку ты пераехала ў іншы горад
мы абодва пра гэта ведалі і чакалі
зрэшты свет — адзін вялікі гатэль
і не важна ў чым нумары або спальні
глушыць мем партвэйн
і шукаць мем рэшткі любові
бо рэшткаў па ёй ніколі не застаецца

я ўсё яшчэ помню цела твайго
раскошныя залі
але цяпер мы нібы два вандроўных сюжэты
з адкрытым фіналам
дзе аднолькавых кнігі
ў розных мілосных архівах

адцяпер час плыве паўз нашыя сны
быццам вялікая іржавая баржа
і ніхто не ведае што рабіць
з гэтай тлустай нафтай страху
і мёртвай флорай словаў

самагубцы скачуць з мастоў
пакідаючы бліжкім замест развітальных
лістоў
нясплачаныя крэдыты
рэшта спасцігае даўняе майстэрства
дольчэ віты

і толькі мы між імі — пасярэдзіне —
быццам шруб у нажніцах

і тысячы каханкаў
ляжаць у тысячах ложкаў
іхнія абдымкі — перадсмяротныя
сутаргі

іхнія слёзы — вада ў лёгкіх каханья
бо каханне кажучы жыве тры гады
але нават іх не хопіць
каб вычуць твой стогн

таму застаецца адно лавіць дыханне
цалаваць чужыя валасы
чужыя сцёгны
каб прагнуцца назаўтра сам-насам
з водарам чужога цела
які таксама хутка сыйдзе
ляткі і бязыменны

герой эпохі стабільнасці

Беларусь а давай выгадуем табе нацы-
янальнага супергероя
Дзед-Барадзед будзе хросным Паца-Ваца
нябесным патронам
а сам ён стане снайперам на перадавой
чарговае пяцігодкі

напярэдадні абвешцім прышэсце а потым
глядзіш і другое
дамо яму ў памочнікі амапаўцаў чалавек
дванаццаць
каб разганялі ў нашых сэрцах адчай а ў
жылах кроў

мая нямая беларусь ты ляжыш між усхо-
дам і захадам
як прастальткіка між двума заклапоча-
нымі кліентамі
твае ногі як шлагбаўмы твой гімн як
штучны аргазм

твая галава — вялікая аграрная
кунсткамера —
адгнівае і крышыцца быццам зубы
гераішчыка
папусціся мая алкаголія і марш
на аналізы

бо магчыма твой 007 ужэ тут у тваім
міжчасці
недзе ў глыбінях тваіх чорных

правінцыяў
сядзіць і няспешна шмаруе заржавелы
затвор гісторыі

Фуга лета

чорнае вока месяца чорнае вока сонца
засохлы калодзеж горла з пяском на донцы
толькі ў чые што зумкат залётных
навінаў

па горадзе бы грузавік барочны жнівень
развозіць пернасці знілі і малочны пыл
пот сцякае па скуры нібы акрыл

чорная спальня вільготная коўдра ночы
лета сцэле твой ложак лягае побач
шэпча на вуха: дыхай гэтаю цемрай!
але ў аквалангу мозгу няма ні халеры
вусціш такая што лепей цябе б не было
хочацца ніць але ўстаць западло

чорны трыснёг цела чорная мятла сэрца
ляжы бервяном: вось аблокі табе вось
месяц
больш нічога няма акрамя нябеснае карты
акрамя гэтай спёкі гусцейшай за нафту
вырубаюцца сэрцы лядоўні нават клазет
стаіць бы мастацкі аб'ект

чорныя сцёгны чырвоныя плечы святання
ровары юных шкалярак у цені каштанаў
плывуць і знікаюць не пакідаючы следу
у мокрай футбольцы джынсах і брудных
кедах
у ложку побач з табой бы аптычны падман
лета-атрута лета-някельны-шайтан

15 (7)

ПРОЗА

▶ НАЧЫРКІ

АХІЛЕС І БАРБАРА

Анка УПАЛА

Антычны філосаф Зянон казаў, што хутканогі Ахілес ніколі не здолее нагнаць марудную чарапаху. Я думаю, і спрабаваць не будзе. Проста не пабяжыць. Нават Ахілес не пабяжыць... Навошта бегаць за чарапахамі, калі можна паглядзець навіны, прыбрацца ў пакоі ці скласці надзвычайна патрэбную справаздачу для адміністрацыі Ленінскага раёна. Можна таксама змайстраваць што-небудзь сваімі рукамі ці зарабіць грошай. А можна займацца самаадукацыяй ці, калі не патрапляеш, паступіць ва ўніверсітэт на другую вышэйшую альбо, прыкладам, у акадэмію якую-небудзь, лепей за ўсё юрыдычную. Альбо бізнэсоўцам можна пайсці працаваць, гандляваць памідорамі. Таксама можна.

Не. Думаю, што і Ахілес не пабяжыць за чарапахай, калі толькі...

— Хадзем дадому, Ахілес! — Барбара бярэ Ахілеса пад руку, і яны выходзяць за шклянныя дзверы крамы хатніх жывёлін. Чарапаху сумна глядзіць на іх і задумліва размінае лапы.

16 сакавіка

Ахілес лічыць, што самая жаклівая рэч у свеце — гэта хранометр. Унутры атамны дзеля асаблівай дакладнасці, а звонку — птушачка з хаткай. Такое сабе «ку-ку». Сядуць Ахілес з Барбарай на кухні паснедаць альбо гарбаты папіць, альбо кавы. Кадабру частуюць: яна так смешна гарбату п'е праз трубочку. З бабуляй, бывае, гаворку завядуць, калі яна адновіцца з попелу. А тут — «ку-ку»!! Час класіся спаць! Альбо бегчы на працу! Альбо на чыгуначны вакзал... у дзіцячы садок... на самалёт... на аўтобус... на сустрэчу з Адэлаідай Сабакаўнай... у Дублін...

Вар'яцкі дом, праўда-праўда. Не-не, нават і не ўгаворвайце мяне. Трэба прадаваць хранометр.

18 сакавіка

Сёння па радыё згадалі закон сусветнага прыцягнення. Ахілес шукаў яго ў Канстытуцыі, але не знайшоў. «Кепская Канстытуцыя», — зрабіў выснову Ахілес. «Мая лепей», — супакоіла яго зграбная Барбара.

23 сакавіка

Французскага пісьменніка Ларошфуко спачатку звалі François VI, duc de La Rochefoucauld — вельмі складана. Ён з-за гэтага моцна пераймаўся, бо ніхто не мог запомніць і правільна запісаць яго імя, нават бацькі і супрацоўніцы пашпартнага стала. У François VI, duc de La Rochefoucauld пачалася дэпрэсія, і ён прышоў да Ахілеса тапіцца ў ягонай ванне. Пашкадаваў Ахілес французскага пісьменніка і папрасіў сваіх сяброў Карла і Фрыдрыху дапамагчы François VI, duc de La Rochefoucauld, але двойняты былі занятыя: у іх акурат на той дзень была запланаваная сусветная рэвалюцыя і бабах-фаербах з воплескамі апас-

ля. Тады Ахілес пайшоў у дом мастацкай прыдумкі да Кірылы і Мяфодзія. І тыя ўрэшце прыдумалі пісаць вось так: «Ларошфуко», вельмі зразумела, і яшчэ шмат розных літараў напісалі, цэлы альфавэт. Кірыла сказаў, што гэты набор трэба назваць «кірыліцай». Так было ўратавана жыццё Ларошфуко.

25 сакавіка

Злавіў Ахілес залатую рыбку, а яна яму і кажа: «Выканай, дружа, тры мае жаданні! Жаданне першае: хачу мець залатыя зубы!»

Разважыў Ахілес: няправільная рыбка нейкая, і проба ў яе на пузе расплывістая; і паклаў яе назад у акварыум.

27 сакавіка

Дворнік Муаўр мае Хонаванутру. Гэта не хвароба, а хатняя жывёла. Іншымі словамі, звычайны кот. У гэтага ката шыкоўнае доўгае футра, дрэнны характар і сваякі ў Варшаве. Кожную нядзелю яны тэлефануюць Хонаванутру з Варшавы з самага ранку, і Муаўр заве ката да тэлефона: «Хонаванутра-хонаванутра-хонаванутра!» — узнімае ўвесь дом на вушы, а кот усё адно яго не чуе, бо раніцай у нядзелю спіць, як нежывы. Вось і сёння Хонаванутра не паразмаўляў з варшаўскімі сваякамі.

28 сакавіка

— Буль-баб-уб! Ля-уб-аб! Буб-баб-аб! Аб-уб-буб! — бубніла бабуля і хадзіла туды-сюды па Ахілесавай кватэры.

— Я вас праводжу, — адразу ветліва сказаў Ахілес, калі знайшоў яе ў сябе дома і прыемна ўразіўся.

31 сакавіка

Сядзіць Ахілес у лазенцы на бруднай бялізне і ловіць у ванне рыбу: у акварыюме больш не спрабуе: залатая рыбка ўвесь час выпягваецца: то царства новае, то бігудзі, а то і залаты прас патрабуе. А ў Ахілеса няма.

Дык вось, сядзіць ён з удай. Батарэя прыемна цурчыць, яркая лямпачка і свеціць, і грее, у лостры ўсё гэтае хараставо адбіваецца — так добра! А тут лёска як затузаецца! Пацягнуў Ахілес вуду — і выпягнуў боты з зубамі! Ну, вы ўсё дзе-небудзь такія ды бачылі, хоць бы і ў музеі: зпы разяўленыя, іржавымі цвічкамі пачывкваюць, есці просяць. Пабеглі боты на кухню наўпрост да людзёўні. Бяжыць за імі хутканогі Ахілес, а дагнаць не можа. Замкнуліся боты ў маральнай камеры, і дастаць іх адтуль ніяк немагчыма, толькі храбруценне за дзверкай чуваць. Вось тут Ахілес і здагадаўся, што гэта не простыя боты, а боты хуткаеды. Мусіў Ахілес іх разам з людзёўняй выкідаць з вакна, бо інакш з'елі б яны яго.

33 сакавіка

Кобра Кадабра вельмі добрая. Кадабра шые, Кадабра пляце кручком паласатыя шкарпэткі, галоўным чынам таму, што ўсё астатняе на ёй дрэнна трымаецца. А хто не ўдзяляе, як Кадабра пляце, дык вельмі проста — хвосцікам. Кадабра ўвогуле шмат дапамагае Барбары па гаспадарцы: падло-

гу памыць альбо бялізну — усё можа, усё ўмее, такая чароўная.

Паколькі ўсе справы на сёння былі зробленыя, Кадабра маркоцілася дома ў адзіноце, і таму пачала забаўляць сябе, элегантна паплёўваючы з форцікі на галовы мінакам. Яна ціха смяялася ад задавальнення, калі спроба заканчвалася ўдала. Кожны свой поспех Кадабра адзначала крыжыкам на падваконні. Ага, дворнік зноў здымае свайго ката з дрэва. Агонь па дворніку! Хі-хі — круціць галавой і думае, што гэта верабей не стрымаўся ў палёце!

У такіх няўрымслівых гульнях Кадабра прабавіла дзве гадзіны, пакуль Барбара не вярнулася з цырульні. Потым яны разам глядзелі тэлевізар і смяліся з Муаўра, які прышоў пахваліцца, што ад птушынага памёту ў яго раптоўна зняло шматгадовы рэўматызм.

35 сакавіка

Зранку Барбара села на булчачую дыету. Запісвайце, спадарыні: булка, булка-булка-булка, булка-булка-булка-булка, з усіх сіл, як мага долея. Ужо ўвечары Барбара не магла глядзець на булкі і лёгка паабяцала сабе ніколі больш іх не есці. Напрыканцы наступнага тыдня мусіць з'явіцца талія.

37 сакавіка

Прачнуўся Ахілес апоўначы і чуе, што нехта ходзіць па кватэры: лёгенька гэтак, туп-туп-туп у камору. А потым ужо назад, толькі крокі цяжкія, ажно падлога прагінаецца: рып-рып-рып да адзежнае шафы.

— Зноў бабуля, — падумаў Ахілес, — у вартаўніка, мабыць, гуляе, — павярнуўся на іншы бок і спакойна заснуў.

З узыходам сонца ўзняўся Ахілес, і — да шафы, каб апрагнуцца. Адчыняе яе, а там абрусок ляжыць згорнуты. А ў ім чаго толькі няма: абаранкі, цукерачныя абгорткі, дваццаць тысячаў паўнаважкіх рублёў дробнымі купюрамі, рэшткі кашы і нават курыныя костачкі.

Вось яно што! Абрус-самабранак у доме завёўся! Прадукты, грошы, вопратку, бытавыя прыборы сам бярэ, сам есць, ужывае, носіць, прадае. Але ж ад яго і карысць бывае: у суседзях возьме — у дом прынясе. Але гэта толькі ў тым выпадку, калі самабранак няправільны, а так... Калі яго ў час не спыніць не стрымаць, ён палову дома вынесе!

Узяў тады Ахілес абрусок і ўладкаваў працаваць на мыгню. І нават вядома, што гэты абрус потым даслужыўся да самага галоўнага мыгніка ў краіне — вельмі шмат добра збіраў. Нават у яго былі і пагоны. А ў кватэры такому не месца.

39 сакавіка

Божа мой, што такое «пасатыжы»? Пасатыжы-пасатыжы-пасатыжы... Ведаю гісторыю пра пасатыжы і, можа, калі-небудзь раскажу.

У Ахілеса дома пасатыжы не жывуць, яны жывуць у адміністрацыйных будынках і ўначы выпяўваюць, каб каго-небудзь прышчыкнуць, прыціснуць ці адкусіць каму-небудзь нагу.

Фота М. Сіпаўскага

Там жа гняздуецца веражбей і вымардак. Птушкі нібыта. Веражбей той — а-яй! Замовы ўсялякія практыкуе і праклёны непрыемныя. Кладзе людзям кнопкі ў абутак ды іголки засоўвае ў шпалеры. Бывае, што і сурокі наводзіць. Са сваіх вачэй і наводзіць з распрывукасных. Міргне на цябе, ты нутром і адчуваеш, што ў цябе малако пракісла. Тады трэба яму грошы плаціць, каб ён сурокі зняў. Ну вось, рублік заплочіш — і ідзі дадому веселіся. Кожны раз, атрымліваючы рубель, веражбей збянтэжана чырванее — зарабляе.

Вымардак той яйкі адкладвае: на тое падарыла яму матухна-прырода вялікі яйкаклад. Вось паўсюль адкладвае, дзе яго не прасілі. У вопратку, у ракавіну. Добра, калі ў сметніцу, але ж і ў ложку адкладвае. Непрыемна. Мокра зноў-такі, і шкарлупіны вострыя: спаць нязручна, калі не выкідаць. А яечню з гэтых яйкаў гатаваць не надумай, бо сам тады ў вымардак ператворыцца! Кштальт, як хто з капытка паг'е, той — у казлянятка... Так і тут.

47 сакавіка

Барбара выкапала пастку на мышэй акурат ля пад'езда. Так усё добра замаскіравана, і сырок плаўлены пакладзены. Першы трапіў у яе Ахілес. Не праз сырок, вядома. Цёмна было, таму і не заўважыў. Усю ноч у яме прасядзеў. Зверху яшчэ мышэй нападала. Тыя таксама праз няўважлівасць. Апошнім прыгожа паваліўся ў яму дворнікаў кот Хонаванутра. Гэта было адзінае асэнсаванае падзенне, інсцэнаванае пад выпадковае. Мышэй пад раницу ў ямцы значна паменела, а ў хонаванутрына пуза павялічылася. Апошнія дзве мышы, што засталіся, Хонаванутра паклаў пад галаву, каб ямчэй было спаць, пакуль яго не прыйдзе выраतोўваць гаспадар. Хонаванутра салодка плюшчыў вочы, а мышы ў яго пад галавой не спалі і шмат думалі пра рознае, хоць і не варушыліся. З раницы Хонаванутра высадзіў іх на паверхню планеты, і хісткай хадою яны пайшлі дахаты, трымаючыся за лапкі. З таго часу Хонаванутра не есць мышэй, і Муаўр мусіць выдаткоўвацца на пакупны корм. А мышы — тыя што... Размножваюцца сабе. Вось і ладзь пасля гэтага пасткі на іх.

51 сакавіка

Неяк раптоўна ў цэнтры пакоя вырас энта... энкапліт. Адкуль насенне — незразумела. Энка...

энталіптавае насенне можна адшукаць толькі ў Аўстраліі, адкуль выводзіць свой радавод бабуля Барбары. І калі Ахілес глядзіць на тое, як высока часам скача яна па канапе з сумкай паштальёна, ён дае ёй веры.

Сам Ахілес у Астрале не быў, але ў Кадабры было зялёнае пластмасавое вачка ад бутэлечкі з энта-хта-нта... з настойкай на лісці гэтага дрэва, карацей. Яна яе на дварэ знайшла і ўвесь час нюхала, а потым згубіла. І пасля гэтага раптам усё вырасла. І ў пакоі стала цесна, таму што энтапліт — гэта такое асабліва шкоднае дрэва, якое толькі нюхаць прыемна, а калі яно расце ў вас ужо практычна на галаве, хочацца яго хутчэй выселіць, пакуль яно не выселіла вас. Ну, бабулі, вядома, падабаецца і Кадабры таксама: зеляніна ў кватэры, прырода зноў-такі. Аднак Ахілес перасадзіў яго ў ліфтавую шахту — і цяпер там энкаплітавы рай. Ліфт не працуе, але па энтапліту лазіць можна. Усе суседзі вельмі задаволеныя.

52 сакавіка

З нагоды гэтага дрэва ў дом прыйшла спецыяльная жанчына з жыллёва-камунальнай службы і абвясціла, што за энтапліт у ліфтавай шахце будзе спаганяць камунальныя плацяжы, паколькі жыллёва-камунальная служба (то бок цётка васьмі гэтага) яго выявіла. І ў паперцы-квітанцы будзе пазначана асобным пунктам: «Карыстанне энкаплітам». І пагражае гэтая спецыяльная жанчына кулаком з квітанцыямі ды стукае па дрэве нагой у пантофлі на вострым абцасе, ад чаго на энтапліце казліныя капыткі ўтвараюцца. І жанчына гэтая, у пантофлі Адэлаіды Сабакаўны, начальніцы Ахілеса, родная сястра Маніока.

Выйшаў тады ад усіх жыхароў дома найпаважаны прадстаўнік — бабуля — ды і кажа: «Зараз будзе біг барабум!». Затым Бабуля спрытна зрабіла сальта назад і з ба-бумам самаліквідавалася на вачах удзячнай аўдыторыі. Цалкам аўтаматычна Маніока Сабакаўна апошні раз усадзіла абцас на дрэва, і не паспеў асесці попел ад Бабулі, спецыяльная жанчына ўцякла назад у сваю нагу.

Бабуля аднавілася на наступны дзень у вентыляцыі дома. Там яе чакалі торт і катлеты. Катлеты ёй вельмі пасуюць, калі яна іх есць, у сэнсе яны ёй да твару. Такія справы.

▶ ЗАПИСЫ

ГЕРАДОШНІКІ-11, або

Леанід ДАЙНЕКА

Ах, паззія, п'янокое віно,
Лекі ад злых дэпрэсій!
Ларыса Геніюш валачэ бярвяно
Па зімовым сібiрскім лесе.
Снег па пахі. Найедкі пот.
Аўчаркі на дыбкі ўсталі.
Яшчэ будуць Мао Цзэ Дун і Пол Пот.
Ужо ёсць — Сталін.
Зрабіцца б вавёркай, узляцець на кедр
І грызці-грызці арэхі.
Нізкі паклон вам за пакутаў букет,
Вялікія гуманісты чэхі.
Вы здалі пэтку, як здаюць багаж,
У рукі Цанавы-Ката.
І сон спакойна-радасны ваш.
І пеніца піва кашлата.
Але, вядома ж, невіноўны Чэх,
Што ўзяў на душу крывавай грэх.
Ён помніць, як курчыўся ў полімі Гус.
Ён — нявольнік, як і беларус.
Ведае мудры чэшскі народ,
Што хутка скончыцца гульня без правіл.
І зашыецца ў норы цэкісці зброд.
І народзіцца Вацлаў Гавэл.

Жыву я як жыве
Уся мая краіна —
Разлад у галаве,
Пачуццяў штурханіна.
Ці мы адзін народ?
Ці дурні-асталопы?
Ці нам паўзіці на Ўсход?
Ці бегчы да Еўропы?
Як быдла ў хлеў, ісці?
Трымаць жыццё за лейцы?
Быць азіятам ці
Рабіцца еўрапейцам?
Душа ў тузе дрыжыць
Нязводнай і суровай:
З якою верай жыць?
Якой маліцца мовай?
Ліцвінскі сын Лявон
Па прозвішчу Дайнека —
Б'ю ў ЕўРАПЕЙСКІ звон,
Склікаю ЧАЛАВЕКАЎ!

У Краіне Лядовых Палацаў

Уладзіміру Някляеву

Як, скажы, да цябе дагукацца?
Ці не згінуў ты, родны народ?
У Краіне Лядовых Палацаў
Не душа ў пашане, а лёд.
Дык ці трэба, паэт, надрывацца?
Верш твой злую сцяну не праб'е.
У Краіне Лядовых Палацаў
Клюшка з шайбай важней за цябе.
Ці напішаш ты мемуары?
Кроў цячэ і з вачэй, і са шчок.
Па пазтавым светлым твары
Хвошча чорны цяжкі дручок.
Ах, як подла і як балюча!
Дзе пазтаў білі вось так?
Спіць Няміга. Маўчыць Уручка.
І паўзе, як звер, аўтазак.
Вас пабілі. І вас аблаялі.
І на снезе ў святле ліхтароў
Кроў Някляева, кроў Някляева...
Хіба можна забыць гэту кроў?

Нам вяшчалі: «Ліміт рэвалюцый исчерпан».
І ўсюды пануюць згода і мір.
Але грывнуў Туніс аўтаматнымі чэргамі.
Але выбухнуў гнеўнаю плошчай Каір.

І паўстала лівійская Джамхір'Бія,

Што ў Кадафі жыла ў залатой турме.
Разбураюцца сцены гнілыя старыя.
Вецер волі шырока і ярасна дзьме.
Праз Сахару рэха пайшло. Праз экватар.
Паляцела праз джунглі. Праз акіян.
Звонкі пошчак паўсюль! Гэта ломяцца краты.
Гэта б'е рэвалюцыя ў свой барабан!

Плошча

«На шырокай плошчады убівалі нас».
Эдуард Багрыцкі

Не засні ў паняверцы,
Крокам крылатым руш —
Семдзсят тысяч сэрцаў,
Семдзсят тысяч душ!

Вер вось такім імгненнем!
Сэрца ў кулак вазьмі!
Тут устаюць з каленяў.
Робяцца тут людзьмі.
Вецер сцягамі палощча.
Плошча!
АМАП дручкамі хвошча.
Плошча!
Дручок балючы рабрысты.
Зяўнеш — галаву знясе!
Сёння ўсе дэкабрысты!
Сёння снежаньцы ўсе!
Мроі! Нябесныя знакі!
Мужнасць! Надзея! Народ!
Чорныя аўтазакі
Прагна ашчэрылі рот.
Цвёрдагранітны Ленін
Моўчкі глядзіць з вышыні.
Радасць! Натхненне! Маленне!
Вера ў лепшыя дні!
2010 год!
Плошча!
Радзіма!
Народ!

14 студзеня 2011 года. Прэзідэнт Туніса на сваім самалёце ўцёк з краіны, прыхапіўшы з сабою ўвесь залаты запас нацыянальнага банку. Радасны народ святкуе перамогу — вуліцы аж кіпяць! Пажылая жанчына-мусульманка, узняўшы руку, натхнёна крычыць у кінакамеру:

— Гэта заклік да народаў усю свету!
Не бойцеся дыктатараў! Не бойцеся дыктатараў!

А хтосьці з палітычных кулінараў хацеў, каб такія, як яна, сядзелі дома і варылі боршч. Рэвалюцыя перамагла! Шаноўная спадарыня-мусульманка і сапраўды пойдзе зараз варыць боршч ці што там яны вараць у сваім Тунісе.

20 гадоў таму рухнуў Савецкі Саюз. Асабіста я не праліваў і не праліваю слёзаў, бо заўжды быў прынцыповым ворагам імперыі, у якія б фарбы яны не фарбаваліся. Імперыя (у нашым выпадку расійска-савецкая імперыя) не можа быць добрай, не можа дэмакратызавацца. Яна можа толькі разваліцца. Ёй непатрэбен беларускі паэт Някляев, як былі непатрэбныя Каліноўскі, Ластоўскі, Пазыняк... Яна быццам той вечна галодны воўк, які, вядома ж, невіноўны ў тым, што яму пастаянна хочацца есці і дзеля гэтага патрэбна некага забіваць. Такім ваўка стварыла прырода. А ўспомніў я пра распад савецкай імперыі ў звязку са словамі Станіслава Шушкевіча. Вось гэтыя словы: «Гістарычная каштоўнасць Белаежскага пагаднення ў тым, што Расія ўпершыню прызнала незалежнасць Беларусі (!), прызнала перад усім светам».

Ішоў Паўлюк.
Упаў у люк.
Ішоў Максім.
Упаў за ім.
Ляжаць, крычаць,
Ды ім — каюк.
Ніхто не гляне
Ў гэты люк.
Глухі Іван
Умельцам быў —
Узяў і люк той
Заварыў!
І толькі чутна —
О-ёй!
То нехта енчыць
Пад зямлёй.

Камяніца... Навальніца... Бліскавіца... Чараўніца... Крыніца... Таямніца... Маладзіца... Мілавіца... Якая прыгожая беларуская мова!

Мне старасць б'еца пад рабро.
Цішэй, спакойней крочу, бо
У класікі не абяруць,
Пенсію не абдзяруць.

Аказваецца, на мангольскай мове слова Манголія азначае — Краіна Непераможных. Вось так.

Мы жывем у краіне адмоўных эмоцый,
Быццам бульба гнілая ў дзіравым кашы.
Тут рукам і сэрцам не хапае моцы.
І святога палёту не хапае душы.

20 студзеня 2011 года ў 11 гадзін 38 хвілінаў (люблю дакладнасць!) скончыў працу над раманам «Той, каго ўдарылі па шчацэ», дзясятым па ліку. Калі не памыляюся, на сённяшні дзень я між беларускіх пісьменнікаў напісаў сама больш раманаў, хоць ніколі не гнаўся за колькасцю. Проста, у смак пісАлася, адчуваў радасць ад працы. Між гэтых раманаў вось на гістарычную тэматыку. Тут мяне таксама пакуль што ніхто не абгаў. Калі параўноўваць літаратурную справу са спортам, то напісанне раманаў — забег на вельмі доўгую дыстанцыю. Бяжыш, пакуль не заколіць пад дыхаўку. Не ведаю, ці сяду

зноў за пісьмовы стол, бо, пчыра сказаць, стаміўся. Няпросты быў лёс маіх раманаў. Іх жорстка крытыкавалі. Іх стараліся не заўважаць. Я не ўлазіў у загадка сканструявання афіцыйнымі крытыкамі абоімы. Мяне таўклі ў крытычных артыкулах, а я пісаў, бо не мог не пісаць. І гэта не графаманства. Гэта — покліч нябёсаў.

Мой брат па беларускай літаратуры, хай цяжка, хай нявыкрутна, хай балюча і крыўдна — пішы! Мы, калі паклікаў нас Бог, павінны сказаць пра свой род, пра свой народ, пра месца нашага народу і нашай краіны на гэтай горкай трывожнай зямлі.

Але й найвялікшую радасць прынеслі мне мае раманы. За іх я атрымаў Дзяржаўную прэмію Беларусі імя Кастуся Каліноўскага, Літаратурную прэмію імя Івана Мележа, дыплом і залаты медаль лаўрэата прэміі імя Валянціна Пікуля, якія мне ўручыла Міжнародная асацыяцыя пісьменнікаў баталістаў і марыністаў за цыкл гістарычных раманаў.

Вядома, я радуся, што людзі хоць і не густа, але чытаюць мае творы. А яшчэ я радуся, што ўвёў ва ўжытак пяць літаратурна-гістарычных паняццяў: баявы кліч палачанаў «Рубон!», імя нашай старадаўняй Бацькаўшчыны «Ліцвінія», «Ордэн Святога Палямона», «Зеўс» — Згуртаванне еўраэнтрыстаў і назву мініяцюраў «Герардошнікі». Гэта, паверце, нямала для гістарычнага белетрыста, якім я сам сябе лічу.

У газеце чытаю невялікі артыкульчык і подпіс пад ім: Вера Філенка, капірайтар. Што за прафесія такая? Праз два дні сустракаю старую знаёмую цётку Нюру, якая (добра ведаю) пасля выхаду на пенсію падрабляе — падмятае тэрыторыю каля прыватных шапікаў.

— Кім працуеце? — пытаю дзеля прыліку.
— Падмятайтарам.

Бываюць здарэнні, на першы погляд, неістотныя і дробязныя, якія запамінаеш, тым не менш, на ўсё жыццё.

Спякотным летам 1957 года я паехаў са сваёй Змітраўкі на Урал, у горад Ніжні Тагіл. Было мне сямнаццаць. Быў я неўладкаваны і рамантычны. Паступіць у Клайпедскую мараходку не атрымалася, на шахту ў Данецку мяне не ўзялі, бо не меў васьмнаццаці, і я рвануў на Урал, які паэт Твардоўскі (памятаеце?) называў «опорным краем державы, становым хребтом». «Опорный» край аказаўся надта ж суровым краем. У тое лета грывелі жажлівыя навальніцы з градам і чырвонымі маланкамі. Каля тагільскага вакзала, дзе я туляўся і начаваў, вецер ламаў тоўстыя старыя таполі, ламаў з пранізлівым трывожным трэскам. За два тыдні галоднага бадзячага жыцця ўшчэнт знясілеў. Скончыліся апошнія грошы. Скончыліся мізэрныя харчы. Я ішоў і хістаўся. У вачах скакалі яркія бліскаўкі. Адно неадольнае дзікае жаданне жыло ўва мне: хоць што-небудзь кінуць на зуб. (У той час у мяне быў яшчэ поўны набор уласных белых вострых зубоў — трыццаць два!). І тут каля цэнтральнага ўваходу ў вакзал я ўбачыў дзядзёла барадатага мужычка, якіх у гэтых мясцінах называюць чалдонамі. Чалдон паважна сядзеў на лавачцы, расклаўшы перад сабой на газеціне цэлую гару акуратна нарэзанага сала і хлеба (апетытныя пахкія лусты!) і са смакам еў. Мяне быццам громам ударыла. Я, вельмі начытаны беларускі вясковы юнак, прагна праглынуў сліну, падышоў да мужычка і, стараючыся прамаўляць чыста па-расейску, стараючыся не збіцца на беларушчыну, сказаў:

ШТУРХАНІНА ПАЧУЦЦЯЎ

— Дяденька, дайте мне, пажалуйста, поесть.

Чалдон вельмі ўважліва зірнуў на мяне, не спяшаючыся, дажаваў хлеб з салам, не спяшаючыся, выцер чырвонай хусцінкаю тлустыя пунсовыя вусны, не спяшаючыся, паклаў хусцінку ў кішэню і даў мне паесці. Даў малосенькі кавалачак чорнага хлеба. Кавалачак быў тоненькі-тоненькі, аж свіціўся. Сам жа чалдон зноў налёг на сала. Вось табе і «широта русской души»!

Чаму сённяшнія беларускія ўлады не любяць бел-чырвона-белы сцяг? Чым гэты колер так рэжа ім вока? Здаецца ж, сцяг прыгожы, яркі, запамінальны. Кажуць, пад ім у другую сусветную вайну маршыравалі паліцаі. Але ж і ўласаўцы маршыравалі пад бел-сіне-чырвоным трохкалорам, які, тым не менш, з'яўляецца дзяржаўным сцягам Расійскай Федэрацыі. Значыць, справа не ў гэтым.

Думаецца мне, рэзкая нелюбоў да бел-чырвона-беліка выклікана тым, што дужа ж ён падобны на польскі бел-чырвоны сцяг. Вось каб ён быў бел-сіне-белы, падобны на расійскі, тады б яго шанавалі, цалавалі, прысягалі на ім.

Узнікае заканамернае пытанне: чым Расія лепшая за Польшчу? Нагадаю, што з Польшчай мы, беларусы, жылі ў шчыльным саюзе цэлых 408 гадоў — з часоў Крэўскай вуніі (1387 год) да трэцяга падзелу Рэчы Паспалітай (1795 год). З Расіяй — 196 гадоў. З трэцяга падзелу Рэчы Паспалітай (1795 год) да знікнення з палітычнай мапы свету СССР (1991 год). Нагадаю, што ў Польшчы ёсць горад Мінск, Мінск-Мазавецкі. У Расіі Мінску няма.

У газетах вычытаў, што пасля брутальнага разгону АМАПам народнай дэманстрацыі 19 снежня 2010 года каля Дома Урада частка дэманстрантаў (чалавек трыццаць) шукалі ратаванне ў Чырвоным касцёле. Грукаючы жалезнымі шчыткамі, на людзей няўмольна насоўвалася сцяна АМАПа. Людзі хорам прамаўлялі «Ойча наш», затым пачалі стукацца ў касцельныя дзверы, прасіць, каб іх упусцілі ўнутр Божага храма. Але знутры дзверы ніхто не адчыніў, хоць у касцёле, яўна, былі служкі культуры. А міліцыянты ішлі-падыходзілі ўсё бліжэй. І нарэшце ўзвіліся цяжкія дзверкі.

Аб чым гэта я? Я аб тым, што яшчэ ў глыбокай даўніне (у той жа Грэцыі) самы люты злачынца мог, ратуючыся, забегчы ў малітоўню, дакрануцца рукою да алтара, і ён, злачынца, рабіўся недатыкальным. Я аб тым, што ў мінскім Чырвоным касцёле маецца абраз Маці Божай Нястомнай Дапамогі. Я аб тым, што заснавальнік Чырвонага Касцёла Эдвард Вайніловіч адчыніў бы дзверы, упусціў бы перапалоханых людзей, выратаваў бы іх, а там — будзь што будзе, а там, як кажуць, Бог — бацька. Але не адчынілі. Зрабілі выгляд, што не заўважылі. Не мы ім судзілі. Судзіў ім — Бог!

*Вясна... І, ветрам напаятыя,
Хмары над горадам ходзяць.
Ніводнага мёртвага атам
Не знойдзеце вы ў прыродзе.
Вясна... І нават на могілках
Промень гуляе юны,
Дрэвы растуць, спяшаюцца,
Карэнні ўрываюцца ў труны.*

«Чалавечы чэрап — самая непрыступная крэпасць». Так сказаў мудра-афарыс-

З жонкай Зінаідай

тычны Карл Маркс. Гэта не перашкодзіла ягоным вучням-паслядоўнікам скрышыць на найдрабнейшы дзур мільёны й мільёны такіх крэпасцяў.

*Маньяк
П'е каньяк.
Гуманіст
Грызе лаўровы ліст.*

Парадокс

*Не лайдакі, не беззямельцы мы.
Вось парадокс, што дзівіць нас:
Кіруюць намі, еўрапейцамі,
Неўязныя ў Еўразвяз!*

У турэмнай камеры вязень ходзіць і ходзіць ад сцяны да сцяны. Сукамернік кажа яму:

— Думаеш, калі ты ходзіш, дык ты не сядзіш?

Мудрыя словы майго бацькі: «Трэба рабіць. Ляжачага хлеба нідзе няма».

Матчына крыло і ў мароз цёплае.

Жыццё — выпадковасць. Смерць — заканамернасць. Дык вып'ем, панове, за выпадковасць!

На працягу некалькіх апошніх гадоў я так захапіўся Вялікім Княствам Літоўскім, так даастатку аддаўся яму, нэрнуў у ягоную

глыбіню, увайшоў у ягонае магнітнае поле, што пачалі адбывацца смешнаватыя недарэчнасці. Разглядаючы новы электравыключальнік, які мы купілі для свайго лецішча, я радасна-здзіўлена сказаў жонцы:

— І тут яно!

— Што? — не зразумела Зіна.

— Вялікае Княства Літоўскае. Глядзі — на пластмасе выштампавана: ВКЛ.

Жонка ўзяла электравыключальнік, крутанула ў руках:

— Усё зразумела. Табе трэба крыху адпачыць, трэба выключыцца. Якое Княства? ВКЛ — уключыць. ВЫКЛ — выключыць. Так што выключайся, даражэнькі.

— Спадар дырэктар, прызначце мяне вашым намеснікам, і я горы за вас звярну, я буду правай вашай рукою!

— Добра, спадар Падхалімовіч, вельмі добра. Але маецца малосенькая няўвязачка — я ад нараджэння ляўшун.

— Паважаныя рэдактары радыё і тэлебачання, прашу выканаць для маёй жонкі Марусі і для мяне народную песню «Санніков застаецца з намі!». Выбарнік з шасцідзесяцігадовым стажам дзед Базыль.

Апошнім часам ва ўсіх, хто здольны думаць і цвяроза аналізаваць палітычную сітуацыю, рэзка знізіліся надзеі на Расію як на дэмакратычную краіну. Наша магутная ўсходняя суседка цвёрда пакрочыла імперскай дарогаю СССР. На сваіх межах яна падтрымлівае самыя адыёзныя, самыя жорсткія рэжымы. Будзь хоць султанам, хоць ханам, залівай крывёй падуладную табе зямлю, — абы таньчыў пад расійскую дудку. Што гэта? Некаланіялізм? Расізм?

Даю паважанаму спадарству адказ на пытанне. Гэта — нешта вельмі блізкае да імперскага расізму. Гэта — Расізм!

У звязку з гэтым хачу нагадаць шануюнаму спадарству вядомы верш Фёдара Цютчава, апалагета расійскай імперскай выключнасці:

*Умом Россию не понять.
Аршином общим не измерить
У ней особенная стать —
В Россию можно только верить.*

Вось якім я пачуў гэты верш з вуснаў украінскага паэта, калі мы сядзелі з ім у рэстаране ўладзівастоцкага гатэля «Золотой Рог», а за вакном бушаваў цыклон, што наляцеў з Японіі:

*Умом Россию не понять.
Аршином общим не измерить.
У ней особенная стать —
Россию можно только херить.*

Як кажуць — без каментару.

*Родныя словы гучаць увушышу.
Родныя гукі гояць душу.
Як ні стараўся, забыць іх не змог,
Хоць пратаптаў можа сотню дарог.
Там, дзе сінеюць Волса і Друць,
Родныя словы са мною памруць.
Мой захаваюць голас і зрок.
Ружай праб'юцца праз белы пясок.*

Слабодушным

*Разлюблілі тое, у што верылі.
Сіл на новы паход не стае.
Пад драпежным крылом Імперыі
Пахавалі галовы свае.*

Сумненне

Ці ў той рацэ шукаю броду?
Ці той агонь нясу народу?

Не стыкуюцца страх і старасць,
Хоць зусім падобныя словы.

Люцыя Рэва, або Рэвалюцыя

У яе дужа рэдкае імя і прозвішча — Люцыя Рэва. Нязводная старадаўняя шляхетнасць струменіцца ад яе ва ўсе бакі. Тыя, хто ведаюць яе, называюць гэту худзенькую блакітнавокую жанчыну Рэвалюцыяй. Яна пенсіянерка. Яна ходзіць на ўсе акцыі дэмакратыі, начапіўшы на свой чорны берэцік бел-чырвона-белы бант. Разы тры падчас разгону дэманстрацый яе даставаў цяжкі амапаўскі дзучок. Ды яна толькі ўсміхаецца. Яна верыць у непазбежную перамогу беларускай дэмакратыі.

— А як жа іначай? — кажа яна мне. — У нас, на Беларусі, ніколі не было цароў. У нас шляхта (а шляхты было каля пятнаццаці адсоткаў ад усяго насельніцтва дзяржавы) абірала караля. І кароль-вялікі князь служыў Гаспадарству. Ледзь што не так — яму выспятка пад зад і ўсё. І гуляй хлопец, рабі, што хочаш. Хочаш — пасві гусей. Хочаш — рэжы ў карты ў дурня.

Добра ўсведамляць, што жыве на нашай зямлі спадарыня Люцыя Рэва. Вось яна адзяе на галаву берэцік з бел-чырвона-белым бантам. Вось выходзіць са сваёй аднапакаёўкі і на плошчы ўліваецца ў гудліваю шчыльную калону дэманстрантаў. Блакітныя вочы ззяюць шчасцем і радасцю.

Удачы табе, Люцыя Рэва! Удачы ўсім тваім аднадумцам!

▶ ФЕЛЬТОН

ЦЭБАР

Кузьма ВЯСЁЛЫ

Намеснік губернатара Леанід Цэбар вельмі любіў павучаць сваіх падначаленых. Нават цяпер, едучы з чарговай нарады ў службовай «Вольве», ён ніяк не сунімаўся — вучыў вадзіцеля ідэалагічнай дысцыплінаванасці на дарозе.

«Ты не проста чалавек вязеш, Вася, ты вязеш чы-ноў-ні-ка, — гаварыў Леанід Аляксандравіч, пагладжваючы жывот, які ледзь не ўпіраўся ў лабавое шкло. — Гэта так званае апазіцыя можа шаптаць туды-сюды без справы па дарогах ды вуліцах, перашкаджаючы вялікаму дзяржаўнаму будаўніцтву. А мы, чыноўнікі, выкарыстоўваем магiстралі толькі па прамым прызначэнні. У ідэалагічных, так сказаць, мэтах. Наездзіся па пільных патрэбах за дзень так, што ажно жыць не хочацца. Але паміраць нельга. Тым больш без указанняў зверху».

Вадзіцель няспынна ківаў галавой, пагаджаючыся з жалезнымі аргументамі шэфа, які ад усхваляванасці ажно ўзмакрэў, з-за чаго зняў пінжак. Паправіўшы на носе-бульбіне акулары ў беры-еўскім стылі, намеснік губернатара працягваў: «Гляджу з акна аўтамабіля на лясы, палі, людзей — і душа радуецца, ажно на месцы ўседзець не магу ад усведамлення таго шчасця, якое чакае наш народ наперадзе. А хто працуе дзеля гэтага? Мы — чыноўнікі. Зранку да вечара, а то і да ночы. Стараемся, пакутуем, але з абранага шляху не збочваем. Бо ён адзіна правільны ва ўсім свеце».

У тым, што шлях спраўды правільны, Цэбар не сумняваўся, асабліва пасля абавязковага вячэрняга прагляду цэнтральнага тэлебачання і стараннага вывучэння галоўнай газеты краіны. Тэлевізійныя перадачы і газетныя рэпартажы, напоўненыя нястрымным жыццёвым задорам і бесклапотным шчасцем, унушалі гонар за сваю радзіму, прымушаючы радавацца кожнаму пражытаму дню, асветленаму вобразам Самога. Пасля ўзнёслых таленавінаў і вясёлых перадаваў намеснік губернатара быў гатовы

да самых неверагодных здзяйсненняў, галава поўнілася новымі задачамі, а душа прагла яшчэ большых кар’ерных вышыняў ды ўзлётаў.

У начальнікі Цэбар выбіўся дзякуючы пратэктыву свайго бацькі, колішняга партпаратчыка, які дапамог сыну пасля дырэктарства ў школе ўзначаліць аддзел адукацыі аднаго з райцэнтраў. Там чыноўнік стараўся праявіць сябе як толькі мог. Ідэалагічны імпульс здольнага службоўца быў заўважаны і ацэнены належным чынам, у выніку чаго Леанід Аляксандравіч неўзабаве перасёў у крэсла намесніка губернатара. Адтуль ён планаваў перабрацца ў сталічнае міністэрства, але пагарэў на грэшнай справе: аформіў сына на вучобу адначасова ў двух універсітэтах краіны, прычым паўсюль на бюджэтнай аснове. Цудам уседзеўшы ў крэсла намесніка губернатара, Цэбар вырашыў не рызыкаваць сыгнай пенсіяй і надалей не ўлазіць у падобныя авантуры. Але душа неўтаймоўнага генератара ідэй паграбавала энергетычнага выйсця. Каб не «перагрэцца», Цэбар выкладваўся на лобных нарадах, дзе гадзінамі вучыў падначаленых працаваць з ідэалагічных пазіцый на карысць народа. Асабліва чыноўнік любіў ставіць задачы перад педагогамі, у рабоце якіх, па ўласным меркаванні, разбіраўся лепш, чым міністр адукацыі. І гэты пры тым, што сам прайшоў чарговую атэстачыю толькі з трэцяга разу...

Едучы ў «Вольве» дамоў, Цэбар ужо пракручваў у галаве сцэнарый заўтрашняй калегіі ўпраўлення адукацыі. «Нічога без мяне зрабіць нармальна не могуць, — ці то радаваўся, ці то засмучаўся чыноўнік. — Усюды неабходна мая прысутнасць. Што зробіш, калі коснаязыкі начальнік «аблана» ні на што не здатны. Добрыя кадры на дарозе не валяюцца. Таму даводзіцца працаваць і за яго, і за іншых. Дурнота, вядома ж... Хаця лепш мець тупога падначаленага, чым аказацца пад кіраўніцтвам больш разумнага... Працуем з кадрамі па прынцыпе: чым горш — тым лепш».

Назаўтра на працягу ўсяго пасяджэння калегіі Цэбар няспынна нешта занатоўваў у блак-

ноце, спыніўшыся толькі тады, калі перагарнуў яго апошняю старонку. Выступаць намеснік губернатара мог гадзінамі, раўняючыся ў аратарскім майстэрстве на камандантэ Фідэля і вялікага сябра Самога Уга Чавеса.

Атабарыўшыся нарэшце за трыбунай, Цэбар, перасмыкнуўшы краціным тварам, пачаў з галоўнага:

«Нельга забываць, што на носе выбарчая кампанія, ключавую ролю ў якой адыгрываюць дырэктары школ — кіраўнікі выбарчых участкаў. Менавіта ад іх самаахварнай і стараннай працы ў імя светлых ідэалаў Бацькаўшчыны залежаць вынікі галасавання. Апазіцыйныя злыдні, якія імкнуцца дэстабілізаваць грамадства і прадаць краіну Захаду ды расійскім алігархам, спадзяюцца на перамогу свайго дэмакратычнага кандыдата. Скажу прама: нам з такімі дзеячамі не па дарозе. У нас свой шлях, які дзякуючы мудраму кіраўніцтву Самога прывядзе ў рэшце рэшт нашу краіну да росквіту. Ніхто не клапоціцца пра народ так, як клапоціцца Ён. І мы павінны апраўдаць яго чаканні. У гэтым нам дапамогуць энтузіязм і вера ў вышэйшую справядлівасць. Мы абавязаны правесці выбары лепш, чым у іншых абласцях. Яўка ў нейкія 80–90 працэнтаў нашага губернатара не задавальняе. Неабходна ўпэўненая і агулшальная перамога, каб ні ў каго не засталася сумненняў у празрыстасці і сумленнасці выбарчага працэсу. На участках павінна пабываць не менш як 100 працэнтаў насельніцтва вобласці, што гарантуе цвёрда-непахісную перавагу Самога. Упэўнены, пасля такіх вынікаў замежныя назіральнікі-дэмакраты праглынуць свае доўгія языкі і вымушаны

будуць нарэшце пагадзіцца з воляй народа».

Цэбар задаволена рохкнуў і паглядзеў у залу, дзе прысутныя паслухмяна занатоўвалі пацутае ў блакноты.

«Падчас выбарчай кампаніі павялічваецца роля ідэалагічнай работы ў рэгіёнах, — працягваў намеснік губернатара. — Хоціць развешваць у школьных музеях лапці ды расстаўляць па кутах чыгункі з верацёнамі ды прасамі. Трэба ствараць музеі, у якіх прасочваецца шлях дзяржавы да росквіту. Вялікае значэнне ў выхаванні моладзі могуць адыграць, напрыклад, музеі хакея, дзе замест старажытнай непатрэбшчыны будуць прадстаўлены кляшкі, шайбы, лыжы, пробы лёду і снегу, партреты вядомых спарцсменаў і іх трэнераў... Пры гэтым асобнае месца ў такіх музеях павінна займаць максімальна поўная інфармацыя пра спартыўныя захапленні і дасягненні Самога, на якога варта раўняцца ўсім школьнікам».

Спартыўную тэматыку Цэбар любіў асабліва, бо яе вельмі любіла вышэйшае кіраўніцтва. Чыноўнік нават з’яўляўся старшынёй рэгіянальнага алімпійскага камітэта па далучэнні народа да розных відаў спорту. У фізічнай падрыхтоўцы абласная «вертыкаль» імкнулася не адставіць ад сталічнай. Губернатар Канстанцін Бубен, напрыклад, Крузеры, круціў педаль веласіпеда (Цэбар, які важыў паўтара цэнтнера, на такі подзвіг быў не здольны), намеснікі захапляліся плаваннем (Цэбар, у якога з-за жывата не былі бачныя труссы, аднойчы ледзь не затапіў палову горада, калі скочыў у басейн), а начальнікі ўпраўленняў з задавальненнем хадзілі на лыжах

(нават летам у калідорах аблыканкама чуўся іх шоргат).

Завяршаючы сваё трохгадзіннае выступленне, намеснік губернатара спыніў увагу на сусветным фінансава-эканамічным крызісе і яго праявах:

«Паўсюль чутны адны нараканні на нізкія заробкі, якія не павышаюцца, і цэны, якія няспынна растуць... Гэта няправільныя і шкодныя паводзіны з боку людзей. Грошай не хапае не толькі простаму народу, але і «вертыкалі». І чыноўнікі пры гэтым не плачуць і не стогнуць. Трэба ўлічваць фінансавую сітуацыю ў краіне. Думаецца, мне хапае на месяц нейкіх пяці-сямі мільёнаў рублёў?! Але вымушаны цяпець — нічога не паробіш. Будуць лепшыя часіны — абавязкова дабавяць, прычым па заслугах. Вось некаторыя зайздроснікі строчаць скаргі ў Камітэт нацыянальнага клопату на нашага губернатара, маўляў, набудаваў сабе, бессаромнік, ажно чатыры катэджы ў прыгарадзе, машыну за 100 тысячаў еўра набыў... Гэтыя злымыя ананімы зусім не разбіраюцца ў задачах дзяржаўнага будаўніцтва, таму і плявузгаюць абывы што. Наш Кіраўнік паставіў задачу аб выкананні жыллёвых праблем, і губернатар актыўна, заўзята і плённа ўвасабляе яе ў жыцці, за што, дарэчы, атрымаў імяны ўчастак у сталічных «Снегірах». Чалавек, можна сказаць, стараецца для народа як для сябе, а на яго бочкі коцяць. Сорамна...»

Цэбар загарнуў апошнюю старонку ў сваім тоўстым блакноце і важна пакрочыў з залы. Наперадзе чакалі нарады ва ўпраўленнях аховы здароўя ды спорту і турызму. Сацыяльная сфера, якую курываваў намеснік губернатара, патрабавала пільнай увагі і догляду, бо з’яўлялася прыярытэтам дзяржаўнай палітыкі.

19 (11)

ПЕРАКЛАД

▶ БЫЛІЦЫ

ПТАХ ЦІ АНЁЛ?

Зьбігнев Влодзімеж ФРОНЧАК

Антыгона з Краснагаставу

Сёння Антыгону ставяць у тэатрах Парыжу, Варшавы і Масквы. Мастацтва аўтара Януша Гловацкага з'яўляецца ўдалым аднаўленнем сувязі з драматычнай вялікага грэцкага трагіка Сафоклеса. Гловацкі ў сучасных рэаліях вялікай краіны ўзвёў драму жанчыны, што годна і адважна агалосіла перавагу боскіх правоў над чалавечымі. Падзеі гэтыя не прыдуманы, а ўзятыя з жыцця... А гісторыя любіць паўтарацца. Аднак, перш чым сітуацыя са старажытнай Грэцыі паўтарылася ў Новым Ёрку, яна разыгралася ў Краснымстве, маленькім мястэчку на Любелшчыне.

Ролю Антыгоны ў краснастаўскай драме адыграла сямнаццацігадовая Рыфка, дачка карчмара. Карчма яе бацькі знаходзілася на любелска-львоўскім шляху каля Ізбіцы. Быў 1915 год, другі год сусветнай вайны. Красныстаў занялі аўстрыйцы. У тых часы на тых тэрыторыях распараліся злодзеі, авантурысты, ашуканцы і звычайныя разбойнікі. Да тых людзей належаў і герой гэтай легенды. Зваўся ён Ясько Розвара, і быў дужы як тур. Разбойнічаў на прыгожай рацэ Вепж, часціком выпіваў у корчмах Замосця, Пшчэбжшына і не прапускаяў ніводнага фесту ў ваколіцы. Кахалі яго, здаецца, усе панні і ўдовы, стралялі вочкамі замужніа, закахалася і Рыфка. Ведала яго добра, бо ў бацькавай карчме бываў частым гасцем. Раззухваціўся вельмі Розвара, за нішто лічыў божыя заветы і акупацыйныя ўлады. Абдзіраў багацеяў, не літаваў бедакоў, здаралася, рабаваў на шляху вайсковыя абозы. Цэлыя вазы! І коней з вупражку не пакідаў, вядома справа.

Аўстрыйцы не маглі заплочыць вочы на такую дзёрзкасць. Цяпелі Розвару, пакуль абдзіраў сялянаў, памешчыкаў ды карчмароў, але калі працягнуў рукі на вайсковыя грузы, стаў злачынкам, дыверсантам, тэрарыстам, як цяпер бы казалі прапагандысты. Схапілі яго хутка, менавіта ў карчме Рыфкінага бацькі. Піў там вечарам больш, чым заўсёды, бо гаспадар частаваў адборнымі напоямі і не звягаў пра аплату. Саманадзейны зух не прадчуваў, што ў стайні схаваўся і чакаў яго вайсковы аддзел. Закутага Розвару зацягнулі ў Красныстаў, з ім і ягонага ад'ютанта Больша Рузэчку. Суд быў кароткі, уласна кажучы, яго зусім не было. Камендант сказаў толькі: «Павесіць!».

Да сёння ў Краснымстве паміж турмой і міжгародным вакзалам расце трохсотгадовая ліпа. На ёй зялёная шыльдачка з інфармацыяй, што гэта помнік прыроды. Тады, восемдзесят з нечым гадоў таму, шыльдачкі не было, ліпа стаяла за могілкавым мурам. Цвінтара ўжо няма, там база міжгародных аўтобусаў.

Пад той ліпай паставілі Розвару і Рузэчку. Вешаць іх хутка і таемна не збіраліся. Якраз наадварот. Сагналі з усяго мястэч-

ка людзей, каб запомнілі, што новая ўлада мае цвёрдыя рукі і на літасць ніхто разлічваць не можа. Сярод натоўпу краснастаўцаў стаяў Ян Чвурнуг, дзед Яна Хенрыка Ціхошы, папулярнага паэта з Краснагаставу. Дзед — тады падлетак — перажыў дзве сусветныя вайны і вайну польска-бальшавіцкую, пра атамана Яську Розвару распавядаў яшчэ ў васьмідзясятых гадах бурлівага дваццатага стагоддзя.

Смертнікам надзелі петлі і выбілі з-пад ног зэдлі. Рузэчка распачна задрыгаў нагамі і знерухомеў, над Розварам парвалася вярхоўка. Ускрык радаснага здзіўлення прайшоў праз натоўп; камендант спалатнеў, Розвара лёгка ўсміхаўся.

Ёсць няпісаны закон: калі рвецца вярхоўка, смертніку даруецца жыццё. Але была вайна, прытрымліваліся толькі права, выгаднага для мацнейшых. Так што скруцілі шнур зноў, але ён аказаўся кароткім. Не даставаў да галіны. Збянтэжанасці аўстрыйцаў, здавалася, не будзе краю. Разбойнік увесь час усміхаўся. Некалькі дзён таму варажбітка-цыганка сказала яму, што ён не загіне ад чалавечай рукі. Няўжо тая загадкавая варажба спраўджвалася?

— Пасадзіць яго на каня! — Крыкнуў хтосьці з афіцэраў. Жаўнеры імгненна зразумелі сэнс загаду. Коннаму хапала карацейшай пятлі... Каня хлопнулі па задзе, і ён скочыў уперад. На гэты раз шнур вытрымаў. Прароцтва часткова спраўдзілася. У абдымкі смерці разбойніцкага атамана занёс конь.

— Павінен вісець тыдзень! Хаваць забаронена! — Крыкнуў

па-нямецку камендант, а перакладчык пераклаў.

Аднак ужо ўначы Розвара быў зняты і пахаваны. Зрабіла гэта Рыфка. Ёй дапамагаў малодшы брацік. Ён, нягледзячы на свой горб, уздэрс на ліпу, перарэзаў шнур, а Рыфка зацягнула цела нябожчыка на цвінтар і там пахавала. Некаторыя казалі, што магільны не капала, а паклала цела ў склепе нейкай заможнай краснастаўскай сям'і. Таму аўстрыйцы не знайшлі слядоў свежай зямлі. Зрэшты, на пошукі пахаванага не было часу. Трэба было пакараць жывых. Вінаваўцу хутка схапілі, яна не адмаўлялася ад свайго ўчынку. На жыдоўскую грамаду наклалі кантрыбуцыю. Рыфку пасадзілі пад замок. Паводле адных — у арыштанцкай камеры, паводле другіх — бацька сам зачыніў дзверы ў каморцы. Месца не мае значэння. Несумненна толькі, што замкнутая здзейсніла самагубства. Як Антыгона.

Манах. Птах ці анёл?

Увесну паехаў я ў Падую, да святога Антонія. Мне паказалі ягоны хабіт і косці. Не хацелася верыць, што яго няма. Гэта ж апякнуты няўважлівых, які ўжо сямсот гадоў падкідае людзям згубленыя рэчы.

З велічэзнага падуанскага храму я выйшаў на маленькі дзядзінец. Пах магноліі запоўніў яго. Куст, а дакладней — цалкам ужо сфармаванае дрэўца, абсыпанае бела-ружовым квеццем. З хвіліну цешыўся незямным водарам. Грэшна падумалася: так павінен пахнуць анёлак пасля купання. І раптам... Высока, за тры метры над зямлёй небяспечна выгнутыя галіны. І там, быццам птушка, учапіўшыся за вяршынку сядзеў манах. Сядзеў, але хацеў спусціцца. І не мог. Немалады ўжо, нават стары, страшэнна перапалоханы. Заўважыў мяне і пачаў крычаць. Я ведаў, натуральна, восем, можа

На тых тэрыторыях распараліся злодзеі, авантурысты, ашуканцы і звычайныя разбойнікі. Да тых людзей належаў і герой гэтай легенды

нават пятнаццаць італьяскіх слоў, але ніводнага знаёмага не пачуў. Здагадаўся толькі, што ён просіць дапамогі. А я быў адзін, і не мог яго выратаваць.

— Божа! — узмаліўся я, — зрабі яго птушкай.

І мне здалася, што ён каркнуў. — Можа, у цябе вырастуць крылы... — з надзеяй усклікнуў я. — Вытрывай яшчэ хвілінку. Пацяры трохі!

Манах няўцямна глядзеў на мяне, і я адчуў сябе нікавата. А раптам ён пакрыецца пер'ем? Не, быць сведкам цуду мне не па сілах. Я кінуўся ў цёмны калідор кляштара. Трэба было нешта рабіць. Залемантаваў: драбіна, драбіна, дайце драбіну!

Дзіўным рэхам загучалі польскія словы ў цёмным і таямнічым італьяскім інтэр'еры. Але да кагосьці далаецца. Высунулася лысая галава манаха.

— Ваш Шымон Драўнянік хоча яшчэ раз ступіць на зямлю! — зачыраў я.

Мяне не разумелі. Манах бездапаможна развёў рукамі.

— Божа, — прашаптаў я. — Здымі з гэтай Бабілонскай вежы!

Жэстамі паказаў, што трэба драбіна. Маю пантаміму той не зразумеў. Не дзіва. Актор я кепскі. Расчараваны, вярнуўся пад квітнеючае дрэўца.

На бруку стары манах абтрасаў ад пылу ўбранства. Пазнаў мяне.

— Бачыш, сынку, што тут робіцца! — казалі ягоныя вочы.

— Зляцеў?

— А што было рабіць?

На яго стаптанья сандалі вецер кінуў пёрка з птушых, а мо анёлскіх крылаў.

Польскія коні ў Беларусі

З беларускім пісьменнікам Аляксеем Філатавым я пазнаёміўся ва Украіне, у Ковелі, сустракаў яго яшчэ ва ўкраінскім Луцку. У Мінску ж, дзе часам бываю на збіранках пісьменнікаў і журналістаў — ніколі. На маё пытанне наконт адсутнасці на сталічных нарадах абыякава махнуў рукой — туды лягчай даехаць з Варшавы, чым з беларускай правінцыі — і ад нязручнай гутаркі ўхіліўся.

Нарадзіўся ён у перадваеннай Польшчы пад Уладавай, і там жа пачаў адукацыю. У дзяцінстве, як шмат хто з палякаў, захапляўся чытаннем Сянкевіча. Лёс склаўся так, што застаўся жыць у Савецкім Саюзе, а пасля яго распаду выпала яму жыць у Беларусі, у Берасці.

Гадамі не карыстаўся польскай мовай, але падчас рэдкіх кантактаў з палякамі прыпамінаў вядомыя з дзяцінства прыказкі, выслоўі, звароты.

— Збышак, Збышак Багданец! — Радаваўся, калі маё імя нагадала яму Сянкевічавага героя.

У Луцку, дзе мы ўсю ноч гутарылі, дамагаўся польскіх песень, да слёз расчульваўся, калі мы, неміласэрна фальшывячы, спявалі стары шлягер «Цёк ручай зялёным лесам». Ахвотна і шмат апавядаў. Аб працытаным, аб людзях, аб сваёй працы. Усё жыццё працаваў на чыгунцы. У часы Савецкага Саюза правадніком даляў ажно да Кітая, але бываў і ў Польшчы, пад сваёю Уладавай. Там пачуваўся як дома...

Ягоны гісторыі былі кароткія, дынамічныя, кожная з прыгожым сюжэтам. Я падумаў было, што ён распавядае свае творы. Калі так, то павінен быць някепскім пісьменнікам. Размаўляў па-расійску, па-беларуску, па-ўкраінску — у залежнасці ад таго, якой нацыянальнасці былі слухачы. Спякотным летам 2010 года, у Ковелі, на начную вышпінку літаратараў прыйшоў са сваім земляком, паэтам Васілём Жуковічам. Аляголю сабе не шкадаваў, а для кампаніі — пары пісьменнікаў з Украіны і Польшчы — не шкадаваў анекдотаў, цікавых гісторыяў, бытавых і біяграфічных.

Перад выыхадом на пенсію працаваў на рамоне пуцей ля мяжы. У брыгадзе з дванаццаці чалавек. Перад імі знаходзіўся мост праз памежную раку Буг, за ім — Польшча. Буг быццам бы і вялікі, але і малы — людзі ў Польшчы бачныя як на далоні. І не толькі людзі, а і аўтамабілі, сялянскія фурманкі, коні і ровары. Бачыў, як адзін вясковец прывязаў лейцамі да агароджы запрэжаных коней і пайшоў па сваіх справах у гарадскія ўстанавы, а мо ў крамы... У гэты час на мосце загудзеў цягнік. Глухім, шмат каму непрыемным водгаласам па рэйках загрымелі колы таварных вагонаў, выклікаючы боль у вушшу. Коні студзіліся, парвалі лейцы і паімчалі праз мост. Спыніліся на тэрыторыі Беларусі, каля насыпу, дзе працавалі Філатаў з брыгадай.

— Калаціліся ад пярэпалаху, а можа ад нерваў. І не жадалі рушыць з месца! Гаспадар прыйсці не мог, бо — мяжа, але мы, чыгуначнікі, мелі права яе перайсці. Хацелі коней вярнуць, таму пасля пэўных развагаў кожны ўхапіўся за конскую нагу і сантыметр за сантыметрам пасунулі іх у бок Польшчы. І гэтак — праз мост, праз мяжу, у Польшчу, — скончыў Філатаў.

— Колькі вас учаплася сваімі лапамі за конскія ногі? — пацікавіўся худы і флегматычны Жуковіч.

— Як колькі? Васьмёх! Два кані, восем ног, па чалавеку на кожную нагу!

— А астатнія што рабілі? — высвятляў Жуковіч.

— Як — што? — зазлаваў на пытанне Філатаў — Назіралі!

Пераклад з польскай Паўла Ляхновіча

ПУБЛІЦЫСТЫКА

20 (12)

▶ ЗГАДКІ

БІЛЕТ НА АРМАГЕДОН

Алесь КОМСІЧ

**Гісторыя, якую я хачу
распавесці, выглядае
неверагоднай і хутчэй
нагадвае эпізод з
прыгоднікага блок-бастэра.**

Але насамрэч гэта рэальная падзея, якая здарылася аkurat 10 гадоў таму ў сям'і аднаго з маіх добрых знаёмых — урача адной з мінскіх паліклінік. Памятаю, што паслухаўшы яе тады, я ў які ўжо раз падумаў, што мы мяркуем, а жыццё вызначае... Яно часам ставіць нас у абставіны, якія дасюль мы не маглі прысніць нават у самым жахлівым сне, абставіны, калі трэба рабіць адзіна правільны выбар. Але ніхто не ведае, за якой мяжой пачынаецца такое вымярэнне нашага існавання, калі ад нас саміх, ад нашага выбару ўжо нічога не залежыць.

Калі Віталю — сыну майго знаёмага — 19-гадоваму студэнту Беларускага медыцынскага ўніверсітэта напрыканцы лета 2001 года прапанавалі паехаць на тыдзень у Нью-Йорк па праграме студэнцкага абмену, ён быў, як кажуць, на сёмым небе ад шчасця. Споўнілася ягоная даўняя мара: пабыць у адным з найвялікшых і адметнейшых гарадоў свету, сусветным цэнтрам фінансаў, навукі, які ўвабраў у сабе элементы культуры практычна ўсёй чалавечай цывілізацыі.

Прыляцеўшы ў Нью-Йорк, Віталь спыніўся на знакамітай Брайтан Біч, у свайго амерыканскага сябра, якога звалі Арцём — сына эмігрантаў з былога СССР. Праграма была разлічаная на тыдзень, і ён праляцеў як адно імгненне. Віталь быў літаральна перапоўнены ўражаннямі, і яму і ў галаву не прыходзіла, што самае неверагоднае наперадзе...

Дзень 11 верасня мусіў стаць апошнім днём знаходжання ў Нью-Йорку. Віталь з сябрамі збіраўся ўрэшце ў доўгачаканую экскурсію ў адзін з найбагацейшых мастацкіх музеяў свету — Fine Arts Museum. Але перад тым меркаваў наведаць яшчэ адну нью-йоркскую славу тасць — своеасаблівы сімвал гэтага гандлёва-фінансавага мегаполіса — знакаміты Сусветны Гандлёвы Цэнтр (СГЦ), што размяшчаўся ў дзвюх найвялікшых у свеце 110-павярховых башнях-хмарачосах вышыняю 412 метраў.

Прачнуўся Віталь чамусьці вельмі рана, быццам нешта разбудзіла. Ледзь раскатурхаў Арцёма. Хлопцы хутка сабраліся і выйшлі з дому ў восем раніцы. Да выспы Манхэтган, дзе месціўся СГЦ, ехаць трэба было на метро, але перад тым Віталь з Арцёмам павінны былі сустрэцца яшчэ з адным сябрам. І той, па словах Арцёма, чалавек дасюль надзвычай педантычны, чамусьці спазняўся. Прачкалі паўгадзіны і, не дачакаўшыся, скіраваліся да метро, згадваючы свайго сябра вострым слоўцам.

Ехаць падземкаю да Манхэтгана трэба было каля гадзіны. Калі выйшлі на паверхню, то адразу

звярнулі ўвагу на дзіўныя паводзіны мінакоў. Большасць з іх стаялі, бы прыкутыя, на месцы і, задраўшы галовы, глядзелі ўбок якраз тых самых дзвюх башняў СГЦ, куды і мелі патрапіць хлопцы. А з верхніх паверхаў аднаго з хмарачосаў густымі клубамі валіў чорны дым...

Хлопцы далучыліся да натоўпу. Зрэшты, тое, што адбывалася ў СГЦ, напачатку не здзівіла — юнакі і не такое бачылі ў вядомых галівудскіх фільмах-катастрофах. І ў іх, як, відавочна, і ў большасці мінакоў, мільгнула думка, што ідуць здымкі чарговага блокбастэра. Рашылі спытацца ў каго-небудзь, што ж там насамрэч адбываецца, але не паспелі дагаварыць, як пабачылі самалёт, які ляцеў на вельмі нізкай вышыні. Віталь сцвярджае, што і гэта яго тады не здзівіла — чаго не зробіш дзеля эфектных кадраў у кіно! Але раптам самалёт той неяк вельмі ўжо рэальна ўрэзаўся ў другую башню СГЦ. «Кіназдымкі» атрымоўваліся нейкімі занадта праўдападобнымі...

Нешта незразумелае адбывалася і на вуліцах, якія вялі да СГЦ. Па іх са страшэнным вігам імчаліся машыны хуткай дапамогі, пажарныя і выратавальнікі. Цікаўнасць гнала хлопцаў бліжэй да месца здарэння, але ўсе вуліцы туды ўжо аказаліся перакрытымі паліцэйскімі. Нехта з мінакоў у той момант выказаў услых упэўненасць, што гэта хутчэй за ўсё — тэарыстычны акт... Нехта пачаў крычаць, што гэта ніякія не тэарысты, а пачынаецца трэцяя сусветная вайна... Некаторыя з «гледачоў» пачалі плакаць, іншыя маліцца Богу...

Віталь згадвае, што ў яго ў той момант з'явілася ўражанне, быццам бы тыя з мінакоў, у каго быў сотава тэлефон, усе разам сталі ўдзельнікамі нейкай адной агульнай тэлефоннай размовы. Усе яны нервова крычалі ў трубку нешта амаль адно і тое ж, імкнучыся некаму невядомаму растлумачыць сітуацыю. І здавалася, што гэты Нехта — адзіная істота — і што ён чуе ўсіх адразу, але з-за разна-

бою меркаванняў аніяк не можа зрабіць выснову, што ж насамрэч адбываецца ў тым наваўленым пекле на выспе Манхэтэн.

І з другога гмаху, як і з першага, паваліў густы дым, а з вокнаў пачалі сыпацца нейкія шчэпкі (як потым аказалася, гэта былі людзі, якія спрабавалі ўратавацца ад польмя). Потым першая башня СГЦ з вялікім трэскам і грукатам пачала прасядаць і хутка склалася, як картачны дамк. Зямля гудзела і дрыжэла пад нагамі.

Часу хлопцы не адчувалі. Ён як бы спыніўся ў нейкім жахлівым атупенні ад страшэннага ціску вялізнай бяды (а што гэта бяда, ужо ніхто не сумняваўся!), якая ўпершыню ў гісторыі абрынулася на гэты адзін з багацейшых і квітнеючых гарадоў свету. Праз нейкае імгненне са страшэнным трэскам пачала асядаць і другая башня СГЦ. Гіганцкія клубы дыму і пылу імкліва пачалі набліжацца да таго месца, дзе стаялі хлопцы. Віталь успамінаў, што менавіта ў гэтыя хвіліны яго з сябрам неяк раптоўна ахапіў нейкі амаль першабытны жах — і яны разам з натоўпам стрымгалоў кінуліся ўцякаць... Пачалі

шукаць уваход у метро, але на той час метро паўсюль было перакрытае, ад чаго паніка яшчэ больш узмацнялася.

Самай страшнай у гэтай сітуацыі, як згадвае Віталь, была невядомасць. Бо ніхто тады ўсё ж толкам не разумеў, што насамрэч адбываецца. На адной са станцыяў уваход у метро аказаўся адчыненым. Хлопцы з вялізнай цяжкасцю ўціснуліся ў адзін з вагонаў. Цягнік ішоў вельмі павольна, з вялікай асцярожнасцю...

На Брайтан-біч у рускім рэстаране, куды, ашалелыя ад перажытага шоку, яны зайшлі папіць, ішла трансляцыя расійскага канала НТВ, дзе давалі апошнія навіны пра тэракты ў ЗША. Так, цяпер ужо ніхто не сумняваўся, што гэта былі тэракты, прычым выдатна падрыхтаваныя. Стала вядома, што апроч СГЦ моцна пашкоджаны Пентагон — амерыканскае міністэрства абароны, а яшчэ адзін самалёт, які скіроўваўся на атамную электрастанцыю, быў збіты супрацьпаветранай абаронай... Мяркуемая колькасць загінулых магла быць звыш пяці тысяч чаалавек!..

**Ніхто не ведае, за якой мяжой пачынаецца такое вымярэнне
нашага існавання, калі ад нас саміх, ад нашага выбару
ўжо нічога не залежыць**

І ў той момант да Віталю раптам дайшло, што калі па НТВ перадаюць такое, то ягоныя бацькі ў Мінску таксама ўсё гэта бачаць! І, зразумела (напярэдні Віталь паведаміў ім пра свой намер наведаць СГЦ па тэлефоне), хвалоюцца за ягоны лёс. Ён куляй выскачыў з рэстарана і пабег да бліжэйшага тэлефона-аўтамата. У Мінску вечар, і ўсе ягоныя сямейнікі павінны быць дома. Ад хвалявання бацька крычаў у трубку... Віталь паспеў сказаць, што пастараецца вылецець дадому як мага хутчэй — і аўтамат адключыўся. З гэтай хвіліны тэлефонная сувязь ЗША са светам была перарваная...

Вечарам хмары дыму і пылу з месца трагедыі дайшлі і да Брайтан-біч...

Але, каб вылецець заўтра, ды і ўвогуле ў бліжэйшыя дні, як аказалася, не магло быць і размовы — такіх, як Віталь, было вельмі шмат. А пасля катастрофы ўсе рэйсы былі адмененыя. Некалькі дзён прайшлі ў цяжкай невядомасці, што нараджала ў душы страх і безвыходнасць...

Хлопец прыгадаў, як за некалькі дзён да 11 верасня яму прысніўся сон, што быццам бы здарыўся канец свету і ён ніяк не можа вярнуцца дадому з Амерыкі. Сон, як аказалася, быў ледзь не на 100% «у руку». Да Віталю раптам дайшло, якую ролю ў іхнім з Арцёмам лёсе адыграў іхны сябра, які «падвёў» іх, спазніўшыся на сустрэчу. Страшна было і падумаць, што магло б быць, калі б яны выехалі на Манхэтган на тыя паўгадзіны раней! Гэтая думка яго проста ашаламіла! Атрымлівалася, што небарака свайёй «неабавязковасцю» выпратаваў ім жыццё!

Што ж да вылету дадому, то заставалася толькі чакаць... У касе аэрапорта Віталь запісалі ажно на 24 верасня. Але ён амаль штодзень наведваўся туды і літаральна тэарызаваў служачых, патрабуючы, каб яго адправілі як мага хутчэй. Ён спасылаўся на тое, што ён студэнт і што ў яго ўжо скончыліся сродкі на пражыванне. Па той жа праграме ў Нью-Йорку разам з Віталем былі яшчэ два хлопцы з Мінска, з якімі ён знаёміўся яшчэ на радзіме. Ім неяк пашчасціла раздабыць білеты дадому на 17 верасня. Віталь прыехаў іх праводзіць, і раптам яму паведамілі, што на гэты ж рэйс у Мінск (праз Франкфурт-на-Майне) ёсць адно свабоднае месца. Хлопец куды памчаўся на Брайтан за рэчамі, але ўсё ж не паспеў — самалёт адляцеў...

Але гэты дзень усё ж аказаўся шчаслівым для яго. Літаральна праз некалькі дзясяткаў хвілін Віталю зноў прапанавалі білет на Мінск праз Вену. Узрадаваны хлопец вылецеў урэшце на радзіму.

У Мінску ён даведаўся, што рэйс праз Франкфурт, на якім ляцелі яго сябры, па нейкіх прычынах затрымаўся. У выніку ён апырэдзіў сяброў на некалькі гадзін...

Ці варта казаць, якой гарачай была сустрэча з роднымі і блізкімі...

Сёння Віталь ужо жанаты чалавек. Працуе, як і бацька, урачом, праўда, не ў Беларусі, а ў Кітаі. Па словах бацькі, хутка павінен наведвацца ў госці. Гісторыя, што адбылася з ім 10 гадоў таму, не забываецца і стала сямейным паданнем...

▶ ГІСТОРЫЯ

ВІЛЕНСКІЯ МЕТАМАРФОЗЫ

Алег АНЦУКЕВІЧ

Апошні дзень польскай Вільні

1 верасня 1939 года Нямецчына напала на Польшчу — і пачалася Другая сусветная вайна. Некаторыя фрагменты тых падзей выразна захаваліся ў памяці 9-гадовага хлопчыка. Доктар сацыяльных навук **Алег Мікалаевіч АНЦУКЕВІЧ** (Вільня, Летува) успамінае:

«Жыхары Вільні паступова пачалі авыкаць да будняў вайны: зацяжнення вокнаў па вечарах і горада — па начах; капання равоў у парках і скверах; аб'яваў паветранай трывогі па радыё і гучнагаварыцелях; выцяца сірэнаў, налётаў нямецкай авіяцыі і бамбёжак; чэргаў па прадукты ў крамах; разлепленых амаль на кожным куту заклікаў быць пільнымі і выяўляць варожых шпіёнаў і г.д. З кожным днём забеспячэнне насельніцтва прадуктамі сілкавання становілася ўсё цяжэй. Некаторыя крамы наогул зачыніліся, а ў пакінутых — тавара становілася ўсё менш. Каб купіць самае неабходнае, даводзілася выстаіваць у чэргах.

Ішоў 18-ы дзень вайны. Мая маці ад кагосьці даведлася, што менавіта ў гэты дзень у харчовай краме на вуліцы Віленскай (каля кінаатра «Геліёс») будуць прадаваць муку. Са мной, 9-гадовым сынам, яна стала ў вялізную чаргу па жадааны прадукт. Крама была зачыненая, але людзі гаварылі, што яе хутка адкрыюць, бо мука ўжо завезеная. Народ цярапліва чакаў. У падобнай невядомасці мы прастаялі некалькі гадзін. І раптам на вуліцы пачаўся нейкі незвычайны рух. Спачатку ў бок «Зялёнага моста» праехалі некалькі вазоў, нагружаных рэчамі; ехалі, мяркуючы па знешнім выглядзе, абшарнікі. Затым праехалі некалькі фазтонаў мясцовых фурманаў, таксама цалкам загружаных, з відавочна багатымі людзьмі. Чым далей ішоў час, тым жывей становіўся рух — і толькі ў адным кірунку. Літаральна адзін за іншым ехалі аўтамабілі, набітыя людзьмі і рэчамі, простыя калёсы. Калі дзень стаў хіліцца да вечара, па вуліцы цякла суцэльная рака транспартных сродкаў, уключаючы веласіпедыстаў.

Публіка ў чарзе здзіўлялася: — Што гэта дзеяцца? Чаму такая маса народу кудысьці едзе?

Стала прыкметна больш паліцыянтаў, афіцэраў. Людзі нічога не маглі зразумець і разгублена глядзелі на гэтую бясконцую працэсію.

Тым часам пачало шарэць. Транспартны струмень паступова стаў памяншацца і неўзабаве зусім спыніўся. Людзі, прастаяўшы ўвесь дзень у чарзе, нарэшце зразумелі, што іх падманулі. Усе пачалі разыходзіцца па хатах. Пайшлі і мы з маці. Па дарозе віленцы абмяркоўвалі незвычайны рух у бок «Зялёнага моста» і выказвалі розныя здагадкі. Часцей за ўсё гаварылася, што ўся гэтая маса людзей накіроўваецца па вуліцы Вілкамерскай (цяпер Ук-

мяргес) да летувіскай мяжы, але чаму гэта адбываецца, ніхто не мог зразумець.

Калі мы падышлі да Ратушнага пляца, ужо зусім сцімнела. Але ля Вострай Брамы нешта святлілася ў агульнай апраметнай цемры. Па Вялікай вуліцы мы падыходзілі бліжэй — і амаль аслупянелі. Уся Вострабрамска вуліца ажно да «Святых Варотаў» была ярка асветленая пражэктарамі, таму было светла, як днём. Уся прастора была запоўнена народам. Усе былі ў прыгэтаным настроі, радасна ўсміхаліся, а пры набліжэнні да «Святых Варотаў» наогул упадалі ў нейкі радасны экстаз. Людзі кідаліся адзін да аднаго, абдымаліся, цалаваліся, спявалі патрыятычныя песні і ўдзячныя малітоўныя гімны. У натоўпе бегалі хлапчкі — розносчыкі газет, і ўсім прапаноўвалі так званы «Dodatek nadzwyczajny» да штотдзённай віленскай газеты з ашаламляльнымі навінамі: «Гітлер забіты! Польскія войскі ад абароны перайшлі да наступальных баёў! Саюзнікі высадзіліся ў Польшчы! Чакаюцца вялікія перамены ў палітыцы!» і г.д. Народ радаваўся: «Перамога! Хвала Войску Польскаму!»...

У капліцы «Святых Варотаў» ішло набажэнства. Прабіцца скрозь жывую сцяну радаснай публікі было не так і проста. Але мы дабраліся амаль да сценаў капліцы, калі ксёндз звярнуўся да народа. Даслоўна не памятаю, але сэнс паўтараў загаловак газетных публікацый: Італія разарвала саюз з Нямецчынай і ўступае ў барацьбу на баку Польшчы, Англіі і Францыі; Гітлер забіты, у кіраўніцтве Нямецчыны — разброд; нямецкі наступ на Варшаву спынены, паўночная групаўка польскіх войскаў перайшла ў контрнаступленне і рухаецца на Кенігсберг. Гэтыя словы выклікалі ў натоўпе новыя выбухі радасці. Людзі са слязямі на вачах абдымалі адзін аднаго, цалаваліся, ахопленыя ўсеагульнай вяселлю.

Сяк-так мы прабіліся праз гэты радасны натоўп і выйшлі на пляц, размешчаны перад «Вострай Брамою». І зноў уразіліся

Людзі кідаліся адзін да аднаго, абдымаліся, цалаваліся, спявалі патрыятычныя песні і ўдзячныя малітоўныя гімны

апраметнай цемры і нешматлікім мінакам.

Ачмурэлы ад убачанага і пачутага, па цёмнай і пустэльнай Піўной вуліцы мы паспяшаліся дахаты. Калі падыходзілі да манастыра сясцёр «візітовак», што на вуліцы Роса, пачулі быццам грывоты. У небе зашугалі ні то маланкі, ні то зараніцы. Маці гучна сказала, што дзіўна назіраць навалініцу ў другой палове верасня. У гэты час нас дагнаў пажылы рабочы і ў адказ на маіныя словы заявіў:

— Пані памыляецца. Гэта не навалініца, а бальшавіцкая артылерыя абстрэльвае прыгарад Вільні.

— Якія бальшавікі? Што вы вярзеце?! — запярэчыла маці.

Вільнюс. 1939 год

— Пані не ведае? Бальшавікі яшчэ ўчора перайшлі мяжу Польшчы, і цяпер іх перадаваць часткі знаходзяцца на подступах да Вільні, — «адукаваў» нас пралетар.

На наступны дзень, 19 верасня 1939 года, Чырвоная Армія ўступіла ў Вільню і мы апынуліся ў Савецкім Саюзе.

Хто арганізаваў вышэйапісаную бутафорыю, дакладна не вядома. Магчыма, мясцовыя ўлады, каб адцягнуць насельніцтва ад масавых уцёкаў у Летува, якія мы назіралі, стоячы ў чарзе? Пасля нідзе і ніколі мне не давялося сустраць хоць бы якую інфармацыю аб гэтым.

Мяркуючы па аповедах відавочцаў, савецкія танкі з'явіліся на ўскраінах Вільні яшчэ 18 верасня каля 4-5 гадзін дня. Мой знаёмы Юрый Зімніцкі распавядаў, што прыкладна ў гэты час

праходзіў па вуліцы Ліпоўка каля праваслаўных могілак. Раптам на вуліцы з'явіліся 2 ці 3 савецкія танкі. Танкіст з першай «баявой машыны» паклікаў мінака і спытаў: «Гэта ўжо Вільня?». Калі Юрый адказаў сцвярджална, яны развярнуліся і з'ехалі за межы горада.

Потым хадзілі чуткі, быццам бы камандаванне надыходзячай на Вільню групоўкі Чырвонай Арміі прапанавала мясцовым уладам, каб пазбегнуць марнага кровапраліцця, затрымаць наступ на горада да 19-га, каб прадстаўнікі ўладаў ды іншыя антысавецкія элементы маглі спакойна пакінуць горад і межы Польшчы, якой у той час належала Вільня (што і назіралі мы з маці, стоячы ў

чарзе). У любым выпадку, аперацыя па заняцці Вільні Чырвонай Арміяй пачалася адразу ж пасля 12 гадзін начы, гэта значыць ужо 19-га, а да гэтага ў горадзе было ўсё спакойна...

Віленскія метамарфозы

Нягледзячы на ваенны час, яшчэ 18 верасня 1939 года знешне вільненцы выглядалі як заўсёды. У цэнтры горада пераважала публіка панскага тыпу, г.зн. мужчыны былі апранутыя ў добрыя гарнітуры і плашчы, многія — у капялюшах; моладзь — у асноўным у гімназічнай форменнай вопратцы; жанчыны — у добрых сукенках, плашчах, паліто, як правіла, у капялюшках. Працоўнага люду ў цэнтры было мала, але ён адразу ж вылучаўся сярод агульнай масы таннай вопраткай, мужчыны — у кепках, жанчыны — у хустках.

Насельніцтва горада фактычна не ведала яшчэ аб уваходзе на тэрыторыю Польшчы Чырвонай Арміі. Радыепрыемчы былі рэдкасцю, а ад афіцыйных кругоў гэтыя паведамленні не паступалі. Ды «ўладу трымаючыя» ўсё выдатна ведалі, таму ў большасці сваёй масава накіраваліся да летувіскай мяжы. Туды ж падаліся большасць афіцэраў, а таксама паліцыянтаў і высокіх службоўцаў. Застаўшыся без камандавання, салдаты Віленскага гарнізона «растварыліся» ў агульнай масе насельніцтва.

Але для польскай гісторыі патрэбны былі факты «гераічнай абароны Вільні ад бальшавіцкіх захопнікаў». У старэйшых класах гімназій праводзілася ваенная падрыхтоўка юнакоў па так званым курсе «przysposobienia wojskowego». «Бацькі горада», уцякаючы, далі загад некалькім афіцэрам арганізаваць абарону Вільні сіламі навучэнцаў. Па

гэтым «патрыятычным» закліку да начы з 18 на 19 верасня сабралі некалькі сотень 16-17 гадовых падлеткаў, якім раздалі сякіяткія пісталеты, стрэльбы, гранаты, але галоўнай зброяй лічыліся бутэлькі з «пальмянай сумессю» супраць танкаў. Сярод «абаронцаў» былі і вучні выпускных класаў гімназій, і студэнты. Але яны хутка сцімлі, што іх проста «падставілі», г.зн. пасылаюць «на ўбой», — і большасць разышлася па хатах.

Тых, хто застаўся, афіцэры размеркавалі групамі па розных пунктах горада, у асноўным па могілках, садах, на гары Бельмонт.

Як толькі пачаўся наступ Чырвонай Арміі, тыя групы пачалі страляць. У некалькіх месцах ім удалося падпаць пару танкаў. Натуральна, у адказ на страляніну хлапчукоў быў адкрыты агонь усёй моцы надыходзячых воінскіх частак: артылерыйскі, кулямётны. Усе агмені супраціву адразу былі знішчаныя. Што сталася з «гора-абаронцамі» Вільні, толкам не ведаю. Хутчэй за ўсё, большасць разбеглася па хатах: была ноч, навучэнцы не былі апранутыя ў ваенную форму. Але многія і загінулі...

Мой 15-гадовы брат раніцай 19 верасня пайшоў да гары Бельмонт паглядзець вынікі баёў. Ад людзей чулі, што там стаіць падпалены савецкі танк. Брат убачыў, што «баявая машына» яшчэ дыміцца. Жахлівым быў выгляд вуліцы. На аднонах дзюга вады ляжалі групы няшчасных падлеткаў, якіх палітыкі ўцягнулі ў дарослыя гульні».

Некалькі чырвонаармейцаў стаялі на варце, а вакол сабраўся натоўп жанчын, якія галасілі і спрабавалі адшукаць сваіх дзяцей. Каго знайшлі — патруль дазваляў забраць...

Працяг на стар. 14 (22) ▶

▶ ГІСТОРЫЯ

ВІЛЕНСКІЯ МЕТАМАРФОЗЫ

◀ Працяг.
Пачатак на стар. 13 (21).

Так фактычна завяршылася «гераічная» абарона Вільні ад бальшавікоў у 1939 годзе. Тым не менш, пазней у польскім друку, у радыё- і тэлеперадачах зрэдку з'яўляліся паведамленні аб гераічнай абароне Вільні сапраўднымі патрыётамі, многія з якіх аддалі жыццё за свабоду Радзімы і тым самым заслужылі навекі ўдзячную памяць будучых пакаленняў Польшчы...

Наступіў новы дзень — 19 верасня. Каля апоўдню бацька ўзяў мяне на шпацыр у горад, каб даведацца, што адбываецца ў цэнтры. Яшчэ не даходзячы да Вострай Браны, мы былі здзіўленыя ўбачаным. Публіка на вуліцах горада як быццам па ўзмаху чароўнай палачкі цалкам змянілася. Па вуліцах ішлі людзі ў нейкіх патрапаных куртках, у пацёртых старых ботах, кепках, хоць відаць было, што гэта — былыя гаспадары. Ніводнай жанчыны не было ў капялюшыку, усе — у хустах ці берэтах. Значна больш у цэнтры было і працоўнага люду. Змянілася і хада. Раней публіка панскага тыпу хадзіла не спяшаючыся, прыстойна, з відавочным пачуццём уласнай годнасці. Цяпер жа большасць людзей імкнуліся прайсці незаўважанымі, хуткім крокам, аглядаючыся па баках.

Каля Вострай Браны мы ўпершыню ўбачылі патрулі народнай міліцыі — прадстаўнікоў гарадскоў беднаты і пралетарыяту з чырвонымі павязкамі на рукавах і са стрэльбамі. Шмат дзе стаялі «эмкі» савецкіх камісараў. Каля машын збіраліся групкі людзей — распытвалі пра савецкія парадкі. У

адказ ім ажыўлена распавядалі аб хуткім харакстве новага жыцця.

У цэнтры горада, каля Рагушнага пляца, вялізны натоўп людзей вітаў часткі Чырвонай Арміі. Калі мы падышлі бліжэй, кінулася ў вочы пераважная большасць тут габрэяў. Маладзіцы падносилі салдатам і афіцэрам кветкі, абдымалі і цалавалі іх.

То тут, то там утвараліся імправізаваныя мітынгі, выступалі прамоўцы: віталі Чырвоную Армію. Натоўп хутка павялічваўся і неўзабаве запоўніў увесь пляц і вялікую вуліцу. А па ўсіх асноўных артэрыях горада бесперапыннымі струменямі ішлі часткі Чырвонай Арміі: танкі, артылерыя, конніца, пяхота.

Патрулі народнай міліцыі затрымлівалі на вуліцы падазронных «рабаціяг» з панскімі фізіяноміямі або з ваеннай выправай. Некаторых забіралі і кудысьці адводзілі, іншых — адпускалі. Шукалі ў асноўным пераапраанутых афіцэраў і паліцыянтаў.

За адну ноч Вільня быццам перарадзілася. Змянілася ўлада, амаль цалкам змяніўся і твар горада...

Загадкі сарака дзён беларускай Вільні

У большасці публікацый пра майго бацьку Мікалая Пятровіча Анцукевіча гаворыцца, што ён быў дырэктарам Вільнянскай беларускай гімназіі з канца верасня да пачатку лістапада 1939 года. Але ў некаторых крыніцах кіраўніком у той перыяд называецца Барыс Кіт. Дзе ж праўда?

Разабрацца ў гэтым дапамаглі знойдзеныя ў архіве майго бацькі дакументы, якія пацвярджаюць правату абодвух сцверджанняў.

На вуліцы Вільні ў верасні 1939 года

Летувіскае войска ў Вільні. Кастрычнік 1939 года

Пасля гучнага скандалу 1936 года, калі ў беларускай гімназіі раскрылі ячэйку Кампарты, быў арыштаваны дырэктар навучальнай установы Радаслаў Астроўскі (праз некалькі месяцаў стаў настаўнікам гімназіі ў горадзе Лодзь). Упраўленне адукацыі прапанавала пост кіраўніка Мікалаю Анцукевічу. Польскія ўлады значна актывізавалі дзейнасць у кірунку поўнай паланізацыі нацыянальных меншасцяў. Асабліва заўзята за гэтую справу ўзяўся Вільнянскі ваявода Бецяньскі. У пачатку 1938/1939 навучальнага года ён выклікаў майго бацьку і прапанаваў яму арганізаваць збор подпісаў бацькоў навучэнцаў беларускай гімназіі пад хадайніцтвам перавесці ўвесь навучальны працэс выключна на польскую мову. Мікалай Пятровіч катэгарычна адмовіўся гэта зрабіць. Ён неадкладна быў звольнены з пасады дырэктара і накіраваны на працу ў глыб Польшчы, у горад Ломжа пад Варшаву (выкладчыкам латынскіх і мясцовых гімназіяў — мужчынскай і жаночай). Дырэктарам Вільнянскай беларускай гімназіі быў прызначаны У. Кавалевіч, які адразу ж выканаў усе патрабаванні польскіх уладаў.

19 верасня 1939 года ў Вільню ўступіла Чырвоная Армія. На 40 дзён горад стаў сталіцай Заходняй Беларусі. Натуральна, папярэдняга дырэктара беларускай гімназіі

вызвалілі ад пасады, а кіраўніком быў прызначаны Барыс Кіт, які яшчэ пры маім бацьку выконваў абавязкі намесніка дырэктара. Малады таленавіты матэматык пасля стаў сусветна вядомым навукоўцам-астрафізікам.

40 дзён беларускай Вільні адзначыліся небывалым уздымам

За адну ноч Вільня быццам перарадзілася.

Змянілася ўлада, амаль цалкам змяніўся

і твар горада...

нацыянальнага адраджэння ва ўсіх сферах дзейнасці. Асабліва гэта выявілася ў адукацыі. З усёй Заходняй Беларусі ў Вільню пацякла маса дзяцей, жадаючых вучыцца, у асноўным — юныя прадстаўнікі сельскай беднаты, якой у польскі час платная сярэдняя адукацыя была недаступнай па фінансавых прычынах.

У апошнія дні верасня 1939 года ў Вільнюскую беларускую гімназію прыехала некалькі тысяч такіх дзяцей, прычым большасць іх была пераросткамі. У гімназіі змушаны былі арганізаваць многа — да 10-ці — паралельных класаў.

Натуральна, у такіх умовах Вільнянская беларуская гімназія не магла задаволіць усіх жадаючых. Было прынята рашэнне аб адкрыцці ў Вільні Другой беларускай гімназіі. Па хадайніцтве

беларускай грамадскасці было даручана арганізаваць яе М. Анцукевічу, адразу ж прызначанаму дырэктарам. Другая Вільнянская беларуская гімназія размясцілася ў памяшканні былой польскай гімназіі імя Адама Міцкевіча на Дамініканскай вуліцы.

Наплыў навучэнцаў і ў гэтую гімназію таксама быў вялізным. Кожны дзень прыбывала ўсё новая і новая моладзь. Трэба было дзесьці размяшчаць гэтых юнакоў і маладзіц. Усе школьныя інтэрнаты былі перапоўненыя. Бацька цэлымі днямі быў заняты размяшчэннем маладых людзей, якія прагнулі ведаў, і арганізацыяй навучальнага працэсу. Трэба было набраць калектыў настаўнікаў, даставаць школьны інвентар, вырашаць іншыя шматлікія пытанні. Пацверджаннем гэтаму з'яўляюцца копіі дакументаў, якія захаваліся ў майго бацькі:

1. Загад «камисара Культуры і Народной Асветы тав. Клімава» па арганізацыі навучальнага працэсу ў Другой Вільнянскай беларускай гімназіі, перададзены Франуком Грышкевічам. Член Кампартыі, пры Савецкай уладзе ён адразу ж заняў высокі пост у Камісарыяце (дзіўна, але быў і апошнім дырэктарам Вільнянскай беларускай гімназіі ў гады акупацыі — 1942-1944);

2. Прашэнне дырэктара Другой Вільнянскай беларускай гімназіі аб аказанні матэрыяльнай дапамогі новай гімназіі і каштарыс неабходных выдаткаў. Мяркуючы па датах, другая Вільнянская беларуская гімназія была арганізаваная ў канцы верасня 1939 года, бо ў пачатку кастрычніка яна ўжо функцыянавала.

28 кастрычніка 1939 года Савецкім Саюзам Вільня была перададзена Летуве. Амаль усе навучэнцы Другой Вільнянскай беларускай гімназіі і вялікая частка Першай Вільнянскай беларускай гімназіі тэрмінова з'ехалі дамоў. З сыходам Савецкай улады вялікая частка калектыва Першай Вільнянскай беларускай гімназіі на чале з яе дырэктарам Б. Кітом пераехала

у Наваградск — у Беларусь. З астаткаў абедзвюх гімназіяў летувіскімі ўладамі была створана Вільнянская беларуская трохкласная прагімназія. Дырэктарам яе ў гэты пераходны перыяд да сярэдзіны лістапада 1939 года заставаўся мой бацька. Затым улады прызначылі кіраўніком вядомага беларускага палітычнага дзеяча ксяндза Адама Станкевіча.

У ліпені 1940 года ў Летуве была ўсталявана Савецкая ўлада. Мой бацька ізноў узначаліў беларускую ўстанову адукацыі. Мікалай Пятровіч Анцукевіч заставаўся на пасадзе дырэктара Вільнянскай беларускай прагімназіі да яе ліквідацыі ў сувязі з пачаткам вайны 22 чэрвеня 1941 года і заняццю Вільні нямецкімі войскамі.»

Запісала Таццяна Канапацкая

Савецкі агітацыйны плакат 1939 года

▶ АГЛЯД

«ДАВАЙ ЖА ТРЫМАЦА ШЧЫЛЬНЕЙ...»: «ДЗЕЯСЛОЎ-53»

ЛЕГАЛ

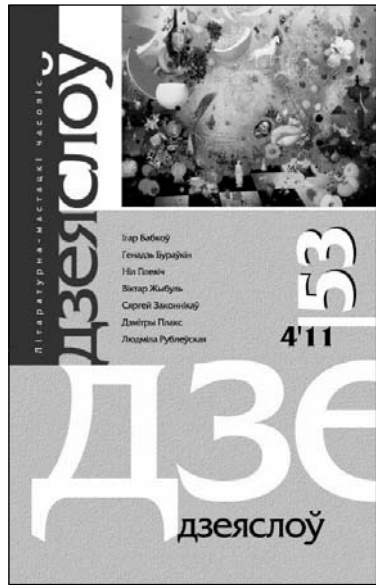
Новы нумар пачынаецца з паэзіі. Сяргей Законнікаў публікуе цыкл вершаў у ключы нацыянальнай класічнай традыцыі. Творы сучасныя па змесце, але, як на маё меркаванне, часам паўторныя па форме і сутнасці. Хоць прысвечаны У. Някляеву верш «Лямпа» ўжо на пачатку вылучаецца нечаканым (магчыма, і для самога аўтара) падвойным сэнсам і арыгінальнасцю:

*У коле сябрукоў даволі вузкім
Ёсць у мяне таварышка адна.
Вытрымлівае творчую нагрузку
Не меншую, чым я, за ноч яна.*

Лямпа, вядома. І ў той жа час нельга не пранікнуцца і зябка сепануцца, чытаючы наступныя (хоць бы не прарочыя!) радкі паэта:

*На сіверы, мудры мой дружа,
Давай жа трымацца іччільней...
Сціскае шалёна сцюжа,
А будзе яшчэ халадней.*

Цяпер — да прозы. Пачынаючы чытаць твор Ігара Бабкова «Партрэт мастака, нябачны ў сутонні», названы ім «раманам-павутой», важна пераадолець раздражненне ад першай яго часткі, якая зацягвае чытача ў каваманную адстароненасць. Тут можна спасылацца і на аўтарскую дэпрэсіўную аглядку на Лао Цзы і на сонную стылістыку Джэймса Джойса. Адным словам, уводная частка твора (намінальна, бо гэты раман няўвяданай ніткаю звязаны з папярэднім раманам аўтара «Адам Клакоцкі і ягоныя цені») малаэнергетычная, аспярожна-азнамяляльная (чытачоў — з героямі, аўтара — з чытачом). Усе гэтыя сустрэчы ў кавярні «Хвілінка» містычна асацыююцца з вечнасцю. «Некаторыя думалі, што так пераклалі французска-расейскае бістро, іншым чуліся метафізічныя ноткі. Хвілінка, казалі яны, — гэта само чалавечэе жыццё, у якое мы патрапляем зусім не велічна, без фанфараў. З няяснымі мэтамі. І дзе кожны спрабуе знайсці штосьці сваё». Твор па сутнасці бессюжэтны, бо ўся яго дзея адбываецца не звонку, а ўнутры чалавечага жыцця. «Гэта была б гісторыя пакалення, што патрапіла ў расколіну між эпохамі.» Пачынаючы з другой часткі чытанне натуральна захапіла мяне, і я ўжо не мог адарвацца да канца твора. Гэта нейкі чынам інтэлектуальная проза, але яе чытанне не вымагае празмернага разумовага напружання, паколькі аўтар абсалютна шчыры і сумленны ў дачыненні са сваімі героямі і чытачом. Складаныя рэчывы спрабуе тлумачыць, але не наўпрост, а праз іншыя больш даходлівыя рэчы (як у выпадку з баладай

Баласлава Лесмяна «Дзяўчына»). Твор выбітны і варты шырокай чытацкай і крытычнай увагі...

Пасля выбітнай метафарыкі Ігара Бабова вершы Ірыны Хадарэнкі падаюцца занадта нацыянальна заклапочанымі, іх падрэслена ідэя і палітычная скіраванасць збівае з тропу саму паэтку на шляху да яе светласці Паэзіі. Хоць, вядома, ёсць, і адметныя радкі і строфы...

Як заўжды цікавы і элегантны ў сваіх тэкстах Леанід Дранько-Майсюк. Яго эсэ «У Вільні і больш нідзе» чыгальнае і яснае па стылі і змесце. Неардынарна для нашых гісторыкаў і літаратуразнаўцаў выкладзены аўтарам архіўныя знаходкі пра віленскіх грамадоўцаў першай паловы мінулага стагоддзя. Уражваюць іх фінансавыя махінацыі і пературбацыі. Адным словам, купоры мяняюцца, а людзі не надта... Але найбольш уразілі суб'ектыўны развагі аўтара пра літаратуру і сябе самога ўвогуле.

Паэт з Ключыны Ігар Канаковіч знаходзіцца ў працэсе творчага пошуку і ўнутранага самаўдасканалення. Ці не таму ў гэтай яго публікацыі залішне слоўнага і метафарычнага друку, які з часам, спадзяюся, прыбярэцца. Аснова ж паэтычнага ёсць, і падмурак выкладзены на цвёрдым грунце ўжо запачаткаванага ўласнага жыццёвага вопыту (малады аўтар працуе настаўнікам у вясковай школе).

Навелы Алеся Гізуна пад агульным назовам «Трэцяя рука мастака Руневіча» вызначаюцца цёплай і часам ужо падзабытай намі беларускай моваю... Праўда, сама проза аўтара яшчэ не набыла пэўных формаў і не напоўнілася нажытым сюжэтам. Аднак ёсць неаспрэчная здольнасць да творчасці, а не проста пісання. Гэта радуе. Прадчуваю, удачы ў яго яшчэ будучы.

Нізка вершаў Віктара Жыбуля «Мая каляровая рэвалюцыя», на першае чытанне, — неардынарнае версіфікатарства абсурднага і непапраўнага беларускага іраніста. Але відны рубцы вымерана-скроеных і надзейна сшытых вершаў і няма адчування шчырых чалавечых эмоцый, перажыванняў, болю, зрэшты, як і натуральных узрушэнняў і радасці... Занадта ўсё падаецца гульнявым, штучным, выштуканым хутчэй дэля

слухача, чым для чытача. Можна асобна вылучыць верш «Куча», пра смецце з крупінкамі золата ды варты ўвагі верлібр. Урэшце, не буду з сябе корчыць гэткага літаратурнага цнатліўца, бо навідавоку і тое, што паэт і не разлічваў на класічную ўвагу і патэнтыялы гэтых сваіх тэкстаў. Яны найперш пісаліся з арыентацыяй на пэўную (успрымальную) аўдыторыю. Да ўсяго ж, выдатная мова, змястоўны і дарэчны нашаму часу гумар адназначна вырацоўваюць вершы В. Жыбуля ад майго паскуднага іх гнаблення. Часам і да такіх аўтараў нам трэба ўважліва прыслухоўвацца, каб зразумець іх намёкі і падвойны змест...

На жаль, гэтым разам нічым асаблівым, апроч як патугай на арыгінальнасць, не ўразіла публікацыя Людмілы Рублеўскай. Спраба напісання постсавецкай народнай энцыклапедыі з пэўных слоў і тэрмінаў «Бестыяры майго савецкага дзяцінства» мала падыходзіць да вызначэння «мастацкая проза». Гэта маё расчараванне нумара, зважаючы на заўважны талент ужо добра вядомай пісьменніцы і паэтки. Сваё рэнаме не варта разменьваць на часовыя дробязі. А магчыма, я вельмі перабіраю ў сваіх патрабаваннях, і такая публікацыя мела б своеасаблівы поспех, скажам, у чытацкай аўдыторыі часопіса «Бязрозка».

Па-свойму адметная падборка вершаў Ірыны Бельскай. І ўсё ж, мне падаецца, што ў сваёй пераважнай большасці яе творы занадта паднебы і туманна-загадкавыя, каб быць дарэшты зразуметымі не адарванымі ад зямлі чытачамі. Адчуванне такой небяспекі паэтам трэба ў сабе выпрацоўваць, каб не пераходзіць за межы «няўлоўнасці гукавай хвалі». Аднак трэба сказаць, што ёсць і ў гэтых вершах свая патаемная магія, гэтка прыцягальны аддалены звон...

Аповед Кірыла Стаселькі «Вечныя дзеці» — гэта не літаратура, а хутчэй калянавуковы артыкул па дашкольнай псіхалогіі. Творчасць тут яшчэ толькі працягваецца — дзіця-дзіцець...

Што да вершаў Ганны Грыдзюшкі, то яны мне падаліся нейкімі няскончанымі, недапісанымі, але адназначна, што яны пачатыя, у іх ужо ёсць (закладзена) душа і розум, пры гэтым адчуваецца патэнцыяльная неардынарнасць аўтара.

Найбольш мяне парадавалі пераклады. Асабліва Дзмітрый Серабракоў, які пераставарыў на родную мову вядомы, але доўга «забаронны плод» Графа дэ Лотрэмона «Песні Мальдарора». Твор з разраду выбітных і «выклятых». Напісаны ўругвайскім маладзёнам (сынам дыпламата), якога бацька накіраваў на вучобу ў Еўропу. Сапраўднае прозвішча Ісідор Дзюкас. Гэтыя песні — труднае чытанне для ўдумных і мужных, але не для надта гідлівых... Зло і дабро справяднага свету, нязменнасць іх сутнасці, гэтак жа як плоць (цела) і дух (душа) не могуць знайсці агульнае паразуменне і гармонію. Адсюль такія звыродлівыя формы

зямнога чалавечага існавання. Аўтар наўпрост кажа магчымаму чытачу: «хай не пакрыўдзіцца чытач, калі мая проза не мае шчасця яму падабацца. Ты думаеш, што я і мае ідэі — гэта адно і тое ж. Гэта, шаноўны чытач, безумоўна, праўда, але праўда частковая».

Сам пераклад выкананы проста адмыслова (кажу гэта, сыходзячы не з арыгінала, а з яго беларускамоўнага аналага).

Бадай, адзіная паэтычная публікацыя ў гэтым нумары, ад якой я атрымаў тое, на што і спадзяваўся — хвіліны поўнага душэўнага захаплення — гэта паэма (? — жанр не пазначаны) Іллі Камінскага «На танцах у Адэсе» ў перакладзе Вальжыны Морг. Сам аўтар пазначаны як амерыканскі паэт 1977 года нараджэння, які ў 1993 годзе эміграваў з Адэсы ў ЗША. Ды гэта не так і важна. Важна, што аўтар (паэт) і паэтка (перакладчыца) засведчылі свой талент загадкава, але беззваротных пытанняў... Тонкая плёўка павуцы паміж сэнсам зямнога існавання і вычуваннем чалавечага жыцця засталася непаўназначанай... Таму з'яўленне твора можна патлумачыць хіба што толькі «незаганым мастацкім захапцем»... Ды і пацвярджэнне таго амаль неаспрэчнае:

*паэзія — гэта я сам. Я супраць
сябе.*

І ці не менавіта з гэтай прычыны

*Яму застаецца голас
што рашчапляе сутнасць...*

На тым мастацкія творы саступаюць месца іншым літаратурным публікацыям. Сяргей Шапран заканчвае сваё кінадраматургічнае наследаванне творчасці Васіля Быкава. Даволі цікавымі выяўляюцца погляды самога народнага пісьменніка ды іншых вядомых асоб на сцэнарыі фільмаў па яго творах «Пастка» і «Сотнікаў». З публікацыі стэнаграм паседжанняў прасочваецца ўжо тады (пачатак 1960-х — сярэдзіна 70-х) вельмі ж пільнае стаўленне розных дзяржорганаў да творчасці В. Быкава.

У выбраных старонках дзённіка Ніла Гілевіча «Трагічны дзевяностыя» шмат нечаканых характарыстык вядомых людзей беларускай культуры і літаратуры, суб'ектыўных, вядома, што пэўным чынам характарызуе і самога Ніла Сымонавіча.

Эсэ Алеся Кіркевіча «Вясна Ангалія. Вялікдзень» (філасофія турэмнага дворыку) надае выданню пульсачыню і дыханне сённяшніх беларускіх дзён. Вось толькі б найхутчэй уваскрэсла і нарэшце спраўдзілася ў беларускай рэчаіснасці наша нацыянальная ідэя.

З імпатам і жывой цікавасцю працягвалася гутарка Змітрака Вераса з вядомым паэтам (сёлетнім юбілярам) Генадзем Бураўкіным. Думаю, у прыхільнікаў яго паэзіі надарыўся добры выпадак як мага бліжэй пазнаёміцца і з Бураўкіным-чалавекам. Што праўда, тэкст падаўся трохі задоўжаным.

Алеся Плотка коратка гутарыць з літаратарам Дзмітрыем Пляксам, які жыве ў Швецыі, пра мастацкія пошукі аўтара, якія інтрыгуюць і прывабляюць чытача.

Падаецца чарговая душэўная гутарка, зробленая Кацярынай Безмацерных з сям'ёй мастакоў Алены Шлегель і Уладзіміра Ганчарука. Незацягнута, шчыра, проста і ў той жа час глыбока. Вось адказ Алены на пытанне: «Што такое іспіна?» «Паверхневая падзея, якія мы бачым, і нашыя меркаванні аб іх яшчэ не іспіна. Я думаю, ёсць нейкі вышэйшы парадак рэчаў, недзе там усё будоўваецца і мусіць быць так, а не інакш. Вось гэта, напэўна, блізка да іспіны. Але яна для нас закрытая, бо слабы чалавечы розум. Мы можам толькі інтуітыўна калі-некалі адчуваць яе. Уся надзея на ўнутраны духоўны зрок, з дапамогай якога можна прыадкрыць фіранкі над вялікімі таямніцамі».

Друкуецца заканчэнне літаратуразнаўчага артыкула крытыка Аляксея Рагулі «Сярод лесу, сярод поля — у цэнтры Еўропы» (пра эстэтыку і сацыялогію прозы Генрыха Далідовіча).

Следам — цёплы водгук Марыны Весялухі на новую кніжку маладога пісьменніка Сяргея Календы «Іржыма пакой з белымі ішлалерамі».

У чарговы раз крытычна выставіўся і аўтар гэтага агляду са сваімі няпоўнымі і палемічнымі «тэзісамі да ненапісанай рэцэнзіі» на зборнік вершаў Вітала Рыжкова «Дзверы, замкнёныя на ключы». Аднак на думку аўтара опуса, суб'ектыўнасць яго погляду на творчасць таленавітага паэта дае падставу для больш шырокага розгалася пра яго дэбютную кніжку — як пра неардынарную з'яву ў сучаснай беларускай літаратуры ўвогуле.

На сканчэнні — шчыры сяброўскі ўспамін-рэквіем Алеся Бакача пра свайго адышоўшага таварыша па пры Яна Збажыну. Не заўжды мы, на жаль, уважныя да выбітных людзей пры іх жыцці. Занадта запознена да нас прыходзіць разуменне, што хоць з ім і няпроста, але без іх — яшчэ горш... Як напісаў у сваім афарызме гэты баранавіцкі паэт і пісьменнік (шмат у чым, па словах А. Бакача, падобны да вобраза Гервасія Вылівахі з «Ладзі распачы» Уладзіміра Караткевіча): «Мы ўсе родам з вар'яцкага дому, дзе размовы хворых тояць філасофічную глыбіню, а паводзіны лекараў нагадваюць тыранію». Шкада, яшчэ адзін беларус не здолеў спраўдзіць дадзены яму Богам талент.

Канчаткова ж закругляе публікацыі чарговая нумара аналітычная рубрыка «Дзеяпіс» пра новыя найбольш адметныя выданні недзяржаўных выдавецтваў нашай краіны.

Чытайце ды маракуйце, бо, не зважаючы на суб'ектыўную крытычнасць гэтага майго агляду, дзякаваць Богу, у часопісе ёсць што пачытаць і над чым задумацца.

КАЛЕЙДАСКОП

24 (16)

▶ БІБЛІЯТЭКА

«НАША ЎСЁ»

Чвэрць брытанцаў чытаюць кнігі «напаказ», а 20-гадовыя расійцы лічаць любімым пісьменнікам Пушкіна...

Газета «Daily Mail» друкуе вынікі даследавання, паводле якога сярэдні брытанец мае ў сваёй хатняй бібліятэцы каля 80 кніг, якія ніколі не чытаў, але змяшчае іх у кніжную шафу, каб падацца больш разумным. Апытанне Клуба віна і кнігі Lindeman выявіла: чацвёрта з дзесяці брытанцаў трымаюць сваю хатнюю бібліятэку толькі на паказ. І 57 адсоткаў апытаных аддаюць перавагу класіцы на кніжных паліцах.

Кніга, пра якую жыхары Туманнага Альбіёна найбольш хлусяць, што чыталі, — раман «Пыха і перадурзятасць» Джэйн Остэн. За ёй ідуць «Валадар пярспэектывы» Дж. Р. Р. Толкіна, «Джэйн Эйр» Шарлоты Бронтэ і «Гары Потэр» Дж. Роўлінг.

Каля 23 адсоткаў брытанцаў з'яўляюцца ў грамадскіх месцах менавіта з «правільнай» кнігай. І зноў у лідэрах — «Пыха і перадурзятасць». А вось сярод тых папулярных «папсовых» аўтараў, чые кнігі 47 адсоткаў брытанцаў ні ў якім разе не паказалі б публіцы, — аўтаркі «жаночых» раманаў Сафі Кінсэла, Джэкі Колінс, Хэлен Філдзінг, Даніэла Стыл і іншыя. Эксперт выдання лічыць, што ва ўсім вінаваты сацыяльны этыкет, які ёсць неад'емнай часткай «брытанскасці».

У Расіі ж 40 % дарослага насельніцтва летась наогул не прачытала ніводнай кнігі. Занепакоенасць гэтым фактам нядаўна выказаў прэм'ер-міністр гэтай краіны Уладзімір Пуцін.

Даследніцкі цэнтр расійскага партала Superjob.ru вырашыў высветліць, каго чытаюць і лічаць любімым пісьменнікам астатнія 60 % расійцаў у розных узроставых катэгорыях.

Як паказалі вынікі даследавання, расійскія чытачы аддаюць перавагу расійскай класіцы, прынамсі яны самі кажуць пра гэта. Так, ва ўзроставай катэгорыі 18-20 гадоў самым чытаным аўтарам (18%) апынуўся... Аляксандр Пушкін. За ім ідзе Фёдар Дас-

таеўскі (14 %), на трэцім месцы — Міхаіл Булгакаў. Практычна аднолькавую колькасць галасоў (5-6%) набралі Мікалай Гоголь, Леў Талстой, Антон Чэхаў, Міхаіл Лермантаў.

Моладзь ад 20 да 29 гадоў сваім самым любімым пісьменнікам называе Дастаеўскага (16 %), 15 % любові расійцаў набраў аўтар «Майстра і Маргарыты», тройку лідэраў замыкае Аляксандр Пушкін (13 %). Чэхаў і Талстой прыцягваюць 5 % чытацкай аўдыторыі. Адзін з прыхільнікаў пракаментываў свой выбар наступным чынам: «Некалькі томікаў Л.М.Талстога чытаюцца на адным дыханні, яшчэ і гумар спецыфічны».

У пакалення 30-39 гадовых расіцаў у лідэры зноў выходзіць Аляксандр Пушкін, 13 % рэспандэнтаў называюць яго любімым пісьменнікам. Адзін з апытаных у гэтай катэгорыі тлумачыць: «Чаму Пушкін? Таму што ён — наша ўсё!». Наступным ідзе Міхаіл Булгакаў — 12 %, трэцім — Фёдар Дастаеўскі (10 %). За ім — Талстой (8%), Чэхаў (7 %), Гоголь (4 %). Па 3 % чытацкай любові атрымалі Акунін, Пікуль і Лермантаў.

Пакаленне 40-гадовых абірае Чэхава і Булгакава (па 11 %). Другое месца дзеляць аўтары «Залатой рыбкай» і «Вайны і міру» (па 9 %). За ім ідуць Дастаеўскі (8 %), Гоголь (5 %), а таксама Пікуль, Бунін і Купрын (па 3 %).

Рэспандэнты ва ўзросце старэй за 50 гадоў найбольш любяць Антона Чэхава (13 %), Льва Талстога (11 %) і Аляксандра Пушкіна (10 %). Каментарам да гэтай групы чытачоў: «Талстой Леў Мікалаевіч. Буйна, маштабна, ёміста...», «Аляксандр Сяргеевіч Пушкін — на дзіва сучасны!». Наступную пазіцыю займаюць Булгакаў і Дастаеўскі (па 7 %), Гоголь і Бунін (па 4 %). Прыкладам, каментар аднаго з чытачоў: «Гоголь. Чыткавых дагэтуль паўкраіны».

Але калі паглядзіш на досвед суседзяў блізкіх і не дужа, хочацца і ў сваіх чытачоў запытацца: «Як часта яны прыкідваюцца, што чытаюць кнігі?». І каго з любімых беларускіх аўтараў назавуць дваццацігадовыя? Купалу, Коласа ці, можа быць, Мележа?..

Юля Цімафеева

▶ ЗНАХОДКІ

НЕВЯДОМЫ РАМАН АРТУРА КОНАНА ДОЙЛА

Першы раман брытанскага пісьменніка сэра Артура Конана Дойла «Аповед Джона Сміта» (The Narrative of John Smith), які раней не друкаваўся, апублікавала Брытанская бібліятэка.

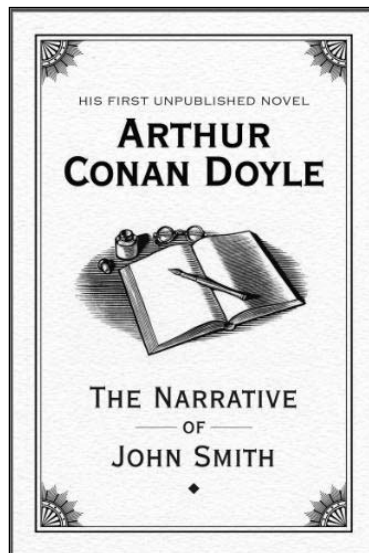

Рукапіс напісанага 130 гадоў назад яшчэ да знакамітых аповесцяў і апавяданняў пра следчага Шэрлака Холмса «Аповед Джона Сміта» захоўваўся менавіта ў яе фондах. Кошт 144-старонкавай кнігі ў цвёрдай вокладцы, даступнай у анлайн-краме Брытанскай бібліятэкі, складае 9,95 фунтаў стэрлінгаў (прыкладна 15,3 даляра ЗША).

Аповед у кнізе вядзецца ад імя 50-гадовага «абыякавага з уласнай думкай», які прыкаваны да стула падаграй і выкладае свае меркаванні ды погляды аб усім — ад рэлігіі і літаратуры да вайны — праз дыялогі са сваімі гасцямі і наведвальнікамі.

Як адзначала раней куратар аддзела сучасных рукапісаў Брытанскай бібліятэкі Рэйчэл Фос, раман быў напісаны ў 1883-1884 гадах, аднак рукапіс згубіўся на пошце па шляху да выдаўца. Пісьменніку давялося аднаўляць яго па памяці. Рукапіс, што трапіў у распараджэнне бібліятэкі, абыякаваца на шостым раздзеле...

Знакаміты пісьменнік сэра Артур Конан Дойл (Sir Arthur Conan Doyle) нарадзіўся 22 траўня 1859 года ў сталіцы Шатландыі Эдзінбурзе. З 1876-га па 1881 год ён вывучаў медыцыну ў Эдзінбург-

скім універсітэце. Падчас вучобы пачаў пісаць кароткія аповеды, першы з якіх быў апублікаваны, калі Дойлу было 20 гадоў.

Скончыўшы вучобу, будучы пісьменнік пачаў прыватную медыцынскую практыку, аднак не закінуў літаратурную творчасць. Менавіта ў перапынках паміж прыёмам пацыентаў Артур Конан Дойл і напісаў свой першы раман — «Аповед Джона Сміта».

Сусветную вядомасць А. К. Дойлу прынеслі, як вядома, дэ-

тэктыўныя раманы пра Шэрлака Холмса. Першы аповед з серыі — «Скандал у Багеміі» — быў надрукаваны ў 1891 годзе.

Літаратура была для Дойла не толькі захапленнем, але і добрай крыніцай прыбытку. Але разам з галоўнай справай яго жыццзя заставалася і навуковая дзейнасць.

З часам слава Холмса пачала злаваць яго стваральніка. У многіх чытачоў Артур Конан Дойл стаў асацыявацца з яго героем-дэтэктывам. Усе іншыя кнігі аўтара, нават больш значныя і часам цікавейшыя, не прыцягвалі ўвагу публікі.

Вярнуўшыся ў Лондан пасля адпачынку ля Рэйхенбахскага вадаспаду, пісьменнік вырашыў «забіць» свайго героя. І неўзабаве ў часопісе «The Strand» з'явілася навэла, у фінале якой Холмс гіне ў сутычцы з аўтарытэтам лонданскага злачыннага свету прафесарам Марыярыці, зваліўшыся ў прорву Рэйхенбахскага вадаспаду.

Пасля гэтай «навіны» дваццаць тысяч падпісчыкаў адмовіліся ад часопіса, які друкаваў прыгоды Шэрлака Холмса. Нагоўпы з лозунгамі «Вярніце нам Холмса!» штотды збіраліся вакол офіса рэдакцыі. Дойлу сталі тэлефанаваць невядомыя з пагрозамі: калі Шэрлак Холмс не будзе ўваскрэшаны з мёртвых, яго бессардэчны стваральнік адправіцца за ім...

Аднак «апошняя кропля» для аўтара стаў ліст брытанскай каралевы. Па непацверджаных чутках, яна напісала Конан Дойлу, што смерць Шэрлака Холмса — толькі хітры ход. У выніку пісьменніку давялося «ажывіць» персанажа...

Вяртанне Шэрлака Холмса адбылося ў красавіку 1894 года ў апавяданні «Пусты дом».

З тых часоў легендарны следчы стаў для брытанцаў не менш рэальным, чым яго стваральнік. За апошнія стагоддзі ён паспеў абзавесціся домам, помнікам, сталічным рэстаранам у яго гонар ды шматлікімі фан-клубамі... Холмс нават прынялі ў ганаровыя члены Каралеўскага таварыства хіміі.

...Конан Дойл вярнуўся да медыцынскай практыкі ў 1900 годзе і ў якасці хірурга ваенна-палявога шпітала адправіўся на англа-бурскую вайну.

Памёр ён 7 ліпеня 1930 года ад сардэчнага прыступу.

Паводле www.rian.ru ды іншых сеціўных крыніцаў

▶ КОНКУРСЫ

ДА 120-ГОДДЗЯ МАКСІМА БАГДАНОВІЧА

Віцебскае абласное аддзяленне Саюза беларускіх пісьменнікаў абвясціла літаратурны (твораў класічных формаў) конкурс для моладзі, прысвечаны 120-годдзю з дня народзінаў Максіма Багдановіча.

Творы можна дасылаць на электронны адрас konkursbagdanovich@gmail.com да 1 снежня 2011 г. Абвясчэнне вынікаў адбудзецца 10-11 снежня ў Мінску.

«ПРАЙДЗІСВЕТАЎ» «ПЕРАТВОР»

Часопіс «ПрайдзіСвет» ды Ініцыятыўная група «Kate&Osia» абвясцілі конкурс перакладаў са славянскіх моў (балгарская, польская, расійская, сербская, славацкая, чарнагорская, чэшская, харвацкая, украінская) на беларускую.

Для перакладу прапануюцца апавяданні наступных аўтараў: Елена Алексеева, Алек Попов (Балгарыя); Jan Balaban, Hana Pachtova (Чэхія); OjlaSavicevicvancevic (Харватыя); DavidAlbahari (Сербія);

Таня Малярчук, Олег Шинкаренко (Україна); Jana Benova, Vaclav Pankovcin (Славакія); NataszaGoerke, WojciechKuczok (Польшча); Татьяна Замировская, Кирилл Дубовский (Беларусь, расійская мова).

Умовы конкурсу:

Удзельнічаць могуць усе ахвотныя. Тэксты, прапанаваныя для перакладу, можна спампаваць на электроннай старонцы часопіса «ПрайдзіСвет». Кожны ўдзельнік можа выбіраць, з якой мовы, якога аўтара і якія апавяданні ён будзе перакладаць (моў, аўтараў і апавяданняў можа быць некалькі).

Апошні тэрмін для адпраўкі перакладаў — 4 снежня 2011 г. у 23 гадзіны 45 хвілін. Пераклады дасылаюцца на электронны адрас: rada@prajdzisvet.org, пазначыўшы ў тэме «Ператвор». У э-мэйле пазначце, калі ласка, сваё імя і прозвішча, горад/вёску, прафесію/навукальную ўстанову.

Паважанае і кампетэнтнае журы не будзе да абвясчэння вынікаў ведаць удзельнікаў конкурсу, бо кожны з удзельнікаў будзе зашыфраваны.

Пераможцаў чакае слава! А таксама публікацыя, прызы і павага ўдзячных чытачоў.